

İlhanlı Devletinin Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın Siyasi, Askeri ve Sosyal Hayatı

Ş. Cem TUYSUZ (*)

Öz: Temürtaş, Muhammed Olcaytu Han zamanında Anadolu'ya vali olarak gönderilen Emir Çoban'ın oğludur. Emir Çoban Anadolu'da siyasi birliği sağladıktan sonra yerine oğlu Temürtaş'ı bırakarak Tebriz'e geçti. Temürtaş, 1315'ten 1327 senesi Eylül ortalarına kadar on iki sene Anadolu Genel Valiliği görevini yürüttü. Stratejik yönüyle önemli bir konuma sahip olan Kayseri'yi Genel Valilik merkezi yapmasının etkisiyle, görevi süresince yaptığı özverili çalışmalar sayesinde Anadolu'da düzen ve istikrarı sağlamıştır. Temürtaş, Karamanoğulları üzerine sefer düzenlemiş ve Konya'ya zapt etmiştir, Kilikya Ermeni Krallığına sefer düzenleyip bölgede hâkimiyetini kurdu. Temürtaş, Anadolu'da siyasi birliği kurmaya devam ederek Eşrefoğulları'nı, Hamidoğulları'nı, Sahip Ata Beyliği'ni ve Germiyanogulları'nı itaat altına almayı başarmıştır. Temürtaş'ın babası Emir Çoban ve İlhanlı Sultanı Ebu Said arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiş ve bu anlaşmazlıklar Temürtaş'ın Mısır'da Melik Nasır'a sığınmasıyla sonuçlanmıştır. İlerleyen zamanlarda Melik Nasır- Temürtaş'ın dostane ilişkileri bozulmuş ve Melik Nasır'ın talimatıyla Burcu's-Seba Kalesi'nde yayın kışıyla öldürmüştür. Temürtaş'ın 12 yıllık Anadolu valiliği görevi süresince, Anadolu Beylerine karşı takındığı sert tutumu hariç, uzun süreden beri Moğol tahakkümü ve zulmü altında ezilen ve çok felaketli günler geçiren Anadolu Türklüğü, Temürtaş'ın adil, dindar, cömert ve cesur davranışları ile bir nebze olsun huzur ve istikrara kavuşmuştur. Bu nedenden dolayı, bu sıkıntılı dönemde ortaya çıkan bu genel valinin Mehdiliğini Anadolu Türklüğü kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Temürtaş, Anadolu, Vali, Melik Nasır, Ebu Said, Emir Çoban, Mısır.

The Political, Military and Social Life of Temürtaş, Anatolian Governor General of İlhanlı State

Abstract: Temourtash was the son of Emir Çoban, who was sent to Anatolia as governor during the reign of Muhammad Olcaytu Khan. After Emir Coban provided political unity in Anatolia, he left his son, Temourtash, to Tabriz. From 1315 to 1327, Temourtash was in charge of Anatolian Governorship for twelve years until mid-September. Thanks to the fact that Kayseri, which has a strategically important position, made it the headquarters of the Governor General, he made order and stability in Anatolia thanks to his devoted efforts during his term. Temourtash had organized a campaign on the Karamanogullari and conquered Konya, organized a campaign for the Armenian Kingdom of Cilicia and established the region. Temourtash continued to establish a political union in Anatolia and succeeded in submitting Esrefogullari, the Hamidogullari, the Ata Emirate and the Germiyanogullari. The disputes between Emir Coban and Ilkhan Sultan Abu Said, the father of Temourtash, have come to fruition, and these disputes have resulted in the conquest of Mahmut Nasır in Egypt. Later on, the friendly relations of Melik Nasır and Temourtash were broken down; The short life full of the accomplishments of the Temourtash ended with the

---

*) Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü (eposta: ctuysuz70@hotmail.com)

instructions of Melik Nasır and killed by the beam at Burcu's-Seba Castle. During the 12-year Anatolian governorship of Temourtash, Anatolian turks who, undergoing a very disastrous and oppressed days under Mongol domination and oppression since long years without any harsh attitude against the Anatolian Beys, is a kind of fair, devout, generous and courageous behavior peace and stability. Because of this, Anatolian Turks accepted the Mahdism of this general governor who emerged during this troubled period.

Keywords: Temourtash, Anatolia, Governor, Melik Nasır, Abu Said, Emir Coban, Egyp.

Makale Geliş Tarihi: 11.08.2018

Makale Kabul Tarihi: 10.10.2018

1.Giriş

A. İlhanlıların Anadolu Genel Valisi: Temürtaş

Babası Suldus aşiretinden Çoban b. Melik b. Tudan Noyan'dır. Emir Çoban'ın ikinci oğludur. Doğum yeri ve doğum tarihi belli değildir. Yalnız kendisinden bir yaş küçük ve Emir Çoban'ın üçüncü oğlu Dımaşk Hâce'nin Gazan Han'ın Şam seferinde doğduğuna ve bu seferin de 699/1300 olduğunu dikkate alırsak, Temürtaş'ın da 697-698/1298-1299 yıllarında doğduğu tahmin edilebilir.

Temürtaş, 714/1314 yılına kadar Sultaniye'de babasının yanında bulunmuştur. Onun, 1313 yılında Sultan Olcaytu'nun düzenlediği büyük avda babası ve kardeşi Dımaşk Hâce ile beraber hükümdarın maiyetinde yer aldığını görüyoruz (Ayni No:2394-2395, XXII/10).

1. Anadolu Genel Valiliği

Uç Türkmenleri, Sultan Baybars'tan beri Memluk Sultanları ile dostane münasebetlere girişmiş ve fırsat buldukça onlarla birlikte, tarihi düşmanları olan Moğollara karşı mücadele etmişlerdir. Memluklulara karşı bir türlü üstünlük sağlayamayan Moğollar, Anadolu'nun doğu sınırlarında daima onlarla mücadele içindeydiler.

Muhammed Olcaytu Han'ın 1312 yılında yeniden başarısız bir sefere başlaması Karamanoğullarına yeni bir fırsat vermişti. Bu sırada İrincin Noyan'ın zulmü altında ezilen Anadolu halkının ıstırapı da Karamanoğulları'nın bu mücadelesine cesaret veriyordu. Özellikle *Mahmud b. Muhammed Kerimeddin Aksarâyî*'yi doğrulayan *Ebu'l Kasım Abdullah b. Muhammed Ali Kaşani*'ye göre, İlhanlı başkentine gelen elçi, Karamanoğulları ile diğer uç Türkmenlerinin geniş bir istila hareketi içinde olduklarını, Anadolu'yu Moğol hakimiyetinden kurtarma teşebbüsüne giriştiklerini, sayısız askerlerle Karamanoğulları'nın Konya'yı işgal ettiklerini ve Emir İrincin'in Anadolu'da zulüm ve baskı ortamı yarattığını, bu yüzden Anadolu halkının onların bu hareketine destek verdiğini bildiriyordu.

Karamanoğulları, Moğolların Anadolu'dan çıkarılması için büyük bir gayret göstermekteydi. Karamanoğulları'nın öncü olarak başlattığı bu hareket zaman zaman diğer uç Türkmenlerden de destek bulmaktaydı. Karamanoğulları, bu destekle daha büyük bir güç haline gelmişti. Bu arada, Emir İrincin'in yaptığı bazı uygulamalar,

davranışlar Karamanoğulları'nın başkaldırısına haklılık kazandırmanın yanında, halkın Moğollara karşı olmalarına da zemin hazırlamaktaydı. Emir İrincin, Anadolu halkına zulüm yapmaktan geri durmamış, Karamanoğulları'nın halkın güvenini kazanması karşısında bu zulmünü daha da artırmıştı. Emir İrincin'in bu uygulamaları Anadolu üzerinde Moğol hâkimiyetinin daha da zayıflamasına sebep olmaktadır. Anadolu'da Moğol hâkimiyeti, hızlı bir şekilde çöküş sürecini yaşamaktaydı. Bu çöküşü gören Olcaytu Han, bunu önlemek için, Emir İrincin'i geri çekmeye karar verdi. Bu amaçla Emir Çoban'ı büyük bir orduyla Anadolu'ya gönderdi. Olcaytu Han, sadece bu orduyu göndermekle kalmadı Emir İrincin'i de geri çağırdı (Vasaf 1348:179; Kaşani no 309:206-207; Gençosman 1943:334-342; Nevai 1362: 605-612; Şabânkârî 1376: 262-279; Turan 1971: 639; Sümer 1970:81; Köprülü 1972:78; Uzunçarşılı 1972:45; Uzunçarşılı 1967:603; Göde 1994:8; Spuler 1957:128; Howorth 1876-1892:566-567).

Emir Çoban, ordugâhını Karanbük'de kurup bütün Türkmen beylerini huzuruna çağırdı, gelip kendisine itaat ettiklerini bildirmeye davet etti. Anadolu'da yeniden Moğol hâkimiyetini kudretli günlerine döndürme amacıyla burada bulunan Emir Çoban'ın itaate davet çağrısına Borgulu'dan Hamidoğlu Feleküddin Dündar Bey, Karahisar'dan Sahip Ata'nın torunları, Kastamonu'dan Candaroğlu Süleyman Paşa ve Sis'den Ermeni kralı olumlu cevap verdiler. Getirdikleri değerli hediyelerle Emir Çoban'ını huzuruna çıkıp itaatlerini arz ettiler. Beylerin bu davranışı Emir Çoban'ı memnun etmişti.

Emir Çoban'ın Anadolu'da yeniden düzenin sağlanmasına yönelik bu itaat çağrısını Karamanoğulları dikkate almamışlar, bu toplantıya herhangi bir temsilci göndermemişlerdi. Onların bu davranışı Emir Çoban'ın çok rahatsız olmasına sebep olmuştu. Emir Çoban, Konya'yı ellerinde tutan ve onun itaat çağrısına olumsuz cevap veren Karamanoğulları'nın üzerine yürüyerek payitahtın önünde ordugâhını kurdu. Şehrin kapılarını kapatan Karamanoğulları itaate razı olmadıkları gibi mücadele edecekleri görüntüsünde de değillerdi.

Karamanlılar'ın şehirde kalmamak ve mümkün olduğunca savaştan kaçınmak için iki sebepleri vardı. Bunlar:

1. Emir Çoban'ın çok güçlü ve teçhizatlı bir orduya sahip olması,
2. Çekirge istilasının Anadolu'da yarattığı büyük kıtlık.

1314 yılı Ramazan ayı başlarında Karamanlılar bu olumsuz şartlarda kuşatmaya daha fazla dayanamadılar ve Larende istikametinde kaçmaya başladılar. Emir Çoban, Karamanlılar'ın şehri boşaltmasıyla Konya'ya girdi. Öncelikle, şehrin emniyeti ve idaresi için tayinler yaptı ve bunun ardından Tebriz'e hareket etti. Emir Çoban, Anadolu'dan ayrılırken yerine oğlu Temürtaş'ı Anadolu Genel Valisi olarak bırakmıştı. Oğlu Temürtaş'ın yardımcılığına ise Seyfeddin Arız'ı tayin etmişti. Babası Emir Çoban tarafından Anadolu Genel Valiliği'ne atanan Emir Temürtaş, Genel Valilik merkezi olarak Kayseri'yi seçmiş ve hemen görevine başlamıştır (Kaşani no:309:197; Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:334-342; Vassaf 1338:610; Turan 1971:646; Uzunçarşılı 1972:111; Göde 1994:9; Uzunçarşılı 1988:12,43,51; Turan 1984: 13,47; Grousset

1980:364; Yücel 1991:I 59-60; Uzunçarşılı XXXI/124:603; Sümer 1970:8182; Brosset 1879:642).

Emir Çoban, Anadolu'da Moğol hâkimiyetini sağlamak için çıktığı bu seferde amacına ulaşmış, ancak çok fazla kalmadan geri dönmüştü. Emir Çoban'ın Anadolu'da çok fazla kalamamasında Memlukların Malatya'ya kadar istilalara girişmelerinin çok büyük bir rolü vardı.

Memluklar, ilhanlılara karşı Anadolu seferlerinde Besni, Gerger ve Kahta beldelerine gidiş-dönüşte özellikle Malatya yakınlarından geçmekteydiler. Bu gidiş-dönüşlerde, sözü edilen beldelerde bulunan Moğollar onlara saldırdılar. Bu durum Memlukların rahat hareket etmesini engelliyordu. Emir Çoban'ın Anadolu'da düzeni sağlamak üzere bulunduğu bu sıralarda böyle bir tecavüz olunca Mısır Sultanı, Halep naibi Seyfeddin Tengiz kumandasında bir orduyu, Emir Karatay ve Melik-timur ile birlikte 1315 Nisanında Malatya'ya sevk etti. Sultan Olcaytu Emir Çoban'ı Anadolu'ya gönderirken Malatya'yı kendisine malikane olarak ihsan etmiş ve oraya yerli beylerden Cemaleddin Hızır'ı kendisine naib tayin etmişti.

Halep Emiri Seyfeddin Tengiz Malatya'ya varınca, Cemaleddin Hızır şehrin kadısı ve büyüklere ile birlikte, hiçbir direniş göstermeden, Kuzey kapısından çıkarak Memlukları karşıladılar ve aman dilediler. Malatya Emiri ve ileri gelenlerinin bu hareketine karşılık Halep Emiri ordugahını şehrin kapısı karşısında kurmuş, şehrin askerler tarafından yağmalanmasını engellemeye çalışmıştı. Ancak bu tedbir bir işe yaramadı ve şehir yağmalandı. Askerler şehri yağmalamakla yetinmeyip, çıkardıkları yangınlarla da Malatya'yı harabeye çevirdiler.

Memluklar bir süre sonra Malatya'dan ayrıldılar. Halep Emiri Seyfeddin Tengiz ve ordusunun Malatya'dan ayrıldıkları dönemde, ordusuyla birlikte Malatya'ya doğru hareket eden Emir Çoban da Sultan Olcaytu tarafından kendisine malikane olarak ihsan edilen bu yere varmıştı. Şehrin emniyetini sağlamak amacıyla yedi kapısını kapatıp tek bir kapı açtırdı. Halep Emiri'nin bütün engelleme ve gayretlerine rağmen başaramadığı yağma hareketi ve akabinde çıkarılan yangınlarla harap olan binaların imar ve inşasını emretti. Onun gayretiyle kısa sürede bu binaların tamirine başlandı, şehir yeniden imar edildi. Emir Çoban, Malatya'nın müdaafası için 2.000 süvari bırakarak 1315 baharında Tebriz'e geri döndü (Ebul Fidâ 1967:IV 74-78; Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:II 142-144; Turan 1971:640-642; Sümer 1970:82; Howorth 1876-1892:III/570).

Emir Çoban Anadolu'dan döndükten bir müddet sonra Olcaytu Han ölmüş, yerine oğlu Ebu Said Han geçmiştir. Ebu Said Han zamanında Emir Çoban İlhanlı İmparatorluğunun en kudretli ve hakim şahsiyeti oldu. Elinde bulundurduğu yetkinin verdiği güçle eyaletleri oğullarına taksim etti. Bu arada Anadolu Genel Valiliğini Temürtaş'a verdi. Burada bulunan ve Anadolu halkına yaptığı zulümle onların Moğol hâkimiyetine baş kaldırmalarına zemin hazırlayan, sebep olan İrincin Noyan'ı da Emir Sutay'ın bulunduğu Diyarbekir'a nakletti. Böylece hem İrincin Noyan'ı kontrol altında tutmaya çalıştı hem de Anadolu halkının Moğollar aleyhine olan tepkilerini en alt düzeyde kalmasına çaba harcadı. Onun bu gayreti kısa sürede olumlu neticeler vermeye başladı.

Anadolu Genel Valiliğine atanan Temürtaş, Vezir Reşideddin'in oğlu Celaleddin'i mali yardımcı olarak beraberinde getirdi. Bu arada, Anadolu işlerini çok iyi bilen, dürüstlüğü ve ahlakı ile halk arasında tanınan ve bu özellikleriyle sevilen ve saygın bir kişiliğe sahip olan Selçuklu Emiri Sinaneddin Arız'ı kendisine vezir yaptı. Emir Sinaneddin'in vezir yapılması Anadolu'da kuracağı düzen açısından çok faydalı olmuş, onun halk arasındaki konumunun da yardımıyla kısa sürede amacına ulaşmıştı. Ancak bu kıymetli vezirinin ölümü onu derinden etkilemişti. Temürtaş, Emir Sinaneddin Arız'ın ölümü üzerine Hâce Celaleddin'i yerine atadı. Bu arada Hâce Celaleddin'in babası Vezir Reşideddin 1318 senesinde idam edildi. Babası vezir Reşideddin'in idam edilmesi onun ülke yönetimindeki konumunu da etkilemiş, Temürtaş'ın yanında kıymetini düşürmüştü. Gerek Temürtaş'ın gerekse halkın gözünden düşen Hâce Celaleddin de kısa bir süre sonra bu mevkiden uzaklaştırıldı.

Daha önce de belirtirliği gibi Temürtaş kendisine Kayseri'yi merkez yapmıştı. Temürtaş 1315'ten 1327 senesi Eylül ortalarına kadar on iki sene Anadolu Genel Valiliği görevini yürüttü. Gerek stratejik yönüyle önemli bir konuma sahip olan Kayseri'yi Genel Valilik merkezi yapmasının etkisiyle, gerekse görevi süresince yaptığı özverili çalışmalarla, kendisinden önceki Anadolu Valisi Emir İrincin'in yaptığı mezalim ve baskıyı ortadan kaldırmış, büyük bir gayret göstererek Anadolu'da düzen ve istikrarı temin etmiştir (Fidâ 1967:IV/84; Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:343-344; el-Kazvini 1343:612; Semerkandî neşr. Nevâî 1372:I/28; Abrû 1317:73,122-123; Turan 1971:622; Uzunçarşılı 1967:622; Göde 1994:9; Grousset 1996:367; Howorth 1876-1892:III/585-590).

716/1316 yılı sonlarında 1.000 kadar Moğol atlısı Kahta kalesi çevresini yağmalamışlardı. Saldırıya uğrayan Türkmenler bu Moğol yağmacılardan çoğunu öldürmüşler, onların ileri gelenlerinden elli altı kişiyi de tutsak etmişlerdi. Türkmenler, Moğol yağmacılarına karşı elde ettikleri bu zaferle bol doyumluk sağlamışlardı (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:II/162; Sümer 1970:83). Bu olaydan bir yıl sonra, 717/1318 yılında ise Cacaoğlu kumandasındaki bir Memluk kuvveti Diyarbekir üzerine bir akın yapmıştı. Memlukluların bu saldırısında şehir yağma edilmişti (Fidâ 1967:IV/84; Sümer 1970:84).

Emir Çoban devlete hakim olmuş, bu hakimiyetini ise sert ve katı tutumu ile sürdürmeye başlamıştı. Onun bu sert ve katı tutumu bir kısım beylerin kendisine karşı tavır takınmalarına sebep oldu. Tavır alan Emirler arasında Kurmişi önde gelen isimdi. Kurmişi'nin bu tavrına, karşı çıkış hareketine, İrincin, Tekecek'in oğulları Tokmak ve Örs, Tarımtuz ve Suniktaz, Mama Hâce, Timur Kaya oğlu Satı, Harizmi, Tarhan, Kara'una Çoban, Bektut'un yeğeni Abuşka gibi Emirler de destek verdiler. Böylece isyan hareketi başlamış oldu.

Emirlerden İrincin'in bu oluşuma katılmasının asıl nedeni, Emir Çoban'ın kendisini önce Anadolu Genel Valiliğinden alıp Diyarbekir Valiliğine ataması, daha sonra da bu görevinden azlettirmesi idi. Uygur Tarımtuz ve Suniktaz kardeşlerin bu hareket içinde bulunmalarının sebebi ise Şii inancına sahip olmaları gösterilebilir (el-Eherî neşr. Loon

1954:151). Şii inancını taşımaları, samimi Sünni olan Emir Çoban onlara mevkii vermemesinde önemli bir etken olabilir (Sümer 1970:84).

Diyarbakir Valisi Emir Sutay'ın da bu isyan hareketi içinde olduğu görülmektedir. Çünkü savaşa katılmadığı halde büyük oğlu Baranbay, Anadolu'da Temürtaş'a cephe almış emirler arasında bulunuyordu.

Bu isyan hareketine karşı, büyük Emirlerin çoğu yine Emir Çoban'ını tarafını tutmuşlardı. Bu Emirler arasında Uygur Esen Kutluğ'un oğlu Mahmud, Uygur Sevinç Aka'nın kardeşi Ögrünç, Kıpçak Emiri Ali Kuşcu'nun oğlu Şeyh Ali, Alğu, Suyurgatmış, Uyrat Çiçek Güregen'in oğulları ve Ebu Said'in dayıları Ali Padişah ve Muhammed'i sayabiliriz (Kazvîni 1362:613-614; Semerkandî neşr. Nevaî 1372:139; Vassaf 1338:642; Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:348; Turan 1971:646; Göde 1994:9; Howorth 1876-1892:III/592; Uzunçarşılı 1967:622-623).

719 /1319 yılında Zencan Çayı kıyısında yapılan savaşta asiler bozguna uğradılar. Asi liderler yenilgi sonrası kaçarken yakalandılar ve hepsi öldürüldüler (Vassaf 1338:640-645; Kazvîni 1362:614-615; el-Eherî neşr. Loon1954:150-152; Âbrû neşr. Beyânî 1317:100-104; Semerkandî neşr. Nevaî 1372:139-42).

2. Anadoluda Hakimiyet Kurması

Anadolu'ya gelince, isyanı başlatan asi Emirler orada bulunan beylere Temürtaş'ı ortadan kaldırıp idareyi ellerine almaları gerektiğini bildirmişlerdi. Bu beyler Esen/İsen Kutluğ'un kardeşi Kür Buğa, Diyarbakir Valisi Sutay Noyan'ın oğlu Barambay, Nurin Noyan'ın oğlu Muhammed, Samagar'ın torunu İcil, Buka ve Toğan idiler. Bunlar, Temürtaş'ın Niğde taraflarında bulunmasından da istifade ederek onun hazinelerini yağmaladılar. Böylece isyan fiilen başlamış oldu. Bu isyan hareketini ve hazinelerinin yağmalandığını duyan Temürtaş, Danişmendiye civarında bir hisara sığındı, burada saklandı. Bütün bu olaylar sırasında beklenmedik bir durum meydana geldi. Bu çok önemli olay, Emirlerden Kür Buğa ile İcil arasında anlaşmazlıktı. İsyân hareketinde çok önemli bir konuma sahip olan bu iki emirin anlaşmazlığa düşmesi, Temürtaş'a karşı başlatılan isyan hareketini sekteye uğrattı. Temürtaş'ın yakalanmamasının en önemli nedenini bu anlaşmazlık olarak görebiliriz.

İki emirin anlaşmazlığa düşmesinden çok kısa bir süre sonra Emir Çoban'ın asilere karşı kazandığı zaferin müjdesi ulaştı. Bu müjdeyi duyan Temürtaş, hemen saklandığı yerden çıktı. Asilere karşı kazanılan zaferle büyük moral bulan Temürtaş, kendisine başkaldıran, Anadolu'daki Moğol düzenini sekteye uğratan emirlerden intikamını aldı. Kür Buğa, Buka, Balarğu, İcil ve diğerleri yakalanarak öldürüldüler. Asi Emirler içerisinde sadece Baranbay Diyarbakir'a kaçmayı başardı ve ancak canını kurtarabildi (Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:349-350; Vassaf 1338:545-546; Sümer 1970:85; Göde 1994:9-10; Turan 1971:646).

Asilerin mağlubiyete uğraması Emir Çoban'ın Tebriz'de, Sultaniye'de hatta bütün İlhanlı imparatorluğunda gücünü ve otoritesini daha da artırmıştı. Bu olay aynı zamanda Temürtaş'ı da Anadolu'nun rakipsiz hakimi konumuna getirdi (Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:349-350; Arifi neşr. Yazıcı 1980:II/977-978). Temürtaş, bu gücün

kendisine verdiği rahatlık ve güvenle çevredeki Anadolu Türk beylerine karşı harekete geçti.

II. Temürtaş'ın Türkmen Beyleri ile ilişkileri, Orta Anadolu'da Üstünlük Kurarak İstiklalini İlan Etmesi

A. Karamanoğulları Üzerine Yürümesi ve Konya'yı Kuşatması

1314 yılında Emir Çoban Konya'yı Karamanoğullarından almıştı. Ancak, Emir Çoban'ın dönüşü, Temürtaş'ın Danişmendiye bölgesine çekilmesi üzerine Konya tekrar Karamanoğullarının eline geçti. Şehir teslim alındıktan sonra Küçük Celal ve Kılıç adlı Emirler Konya'yı Karamanoğulları adına idare etmeye başlamışlardı (Ârifî neşr. Yazıcı 1980:II/925-926,977).

720/1320 yılında Temürtaş, Konya'yı tekrar kuşattı. Bu kuşatmayla Karamanoğullarını Larende (Karaman) kalesine çekilmeye mecbur etti. O sırada Karamanoğullarının beyi olan Bedreddin İbrahim, Temürtaş'a karşı herhangi bir hareket yapamadı (Ârifî, neşr. Yazıcı 1980:II/977; Uzluk 1952:67-68; Sümer 1969:86; Turan 1971:646; Köprülü 1928:25; Uzunçarşılı 1988:12). Bu problemi çözmeye kararlı olan Temürtaş, Beyşehir'i ni zapt ve yağma ederek Eşrefoğlu Süleyman Şah'ı Beyşehir gölüne atıp öldürdü. Bu tür olayların tekrar yaşanmaması için geniş tedbirler almaya başladı. Bu çerçevede öncelikle Türkmen beylerini sıkı bir disiplin altına aldı ve baskı uyguladı. Karamanoğulları bu şiddetli hareketler, baskılar karşısında Emir Çoban'a müracaat ederek Temürtaş'a karşı kendilerinin himayelerini istediler(Turan 1971:646; Sümer 1969:86; Uzunçarşılı 1967:625; Spuler neşr. Köprülü 1957:137; Göde 1994:10; Şikari haz. Koman:1946:157-188).

B. Kilikya Ermeni Krallığına Seferi

721/1321 yılında ganimet elde etmek ve itaat altına almak gayesiyle Temürtaş, merkezi Sis (Kozan) olan Ermeni krallığı üzerine bir sefer yaptı. Temürtaş'ın ordusunda Moğollardan başka Karamanlılar ve diğer Türkmen beylerinin kuvvetleri de bulunuyordu. Temürtaş, 721 /1321 yılında Sis taraflarına yaptığı akın sırasında Memluk Sultanı Melik Nasır bin Kalavun'a bir mektup yazıp, Ayas'ın zaptı için kendisine yardım etmesi talebinde bulundu. Temürtaş, Memluk Sultanına gönderdiği elçiyle: "**Hepimiz Müslümanız, bize layık olan nusret-i din üzere müttelik olmaktadır. Bu hususta düşmana karşı müttelik olmamız ve Ermenileri takip edip, onları bize sadık bırakmaya muvaffak olursak bu geçitlerden gidip gelecek halk ve tüccar ve hacılar ferah ve serbest gelip giderler, aramızdaki dostluk devam ederse düşmanlık bertaraf olur**" demekteydi (Aynî 2394-2394:XXII/324).

Memluk Sultanı bu müracaatı kabul edip kuvvet gönderdi. Bu kuvvetler Ayas kasabasını elde ettiler, Sis şehrini yağmaladılar. Bu arada, bölgede hakimiyet kurmak düşüncesinde olan Temürtaş, Ermeni kralıyla savaş hazırlıklarını hızla sürdürüyordu. Ancak işler onun beklentileri doğrultusunda yürümedi. Ermeni kralı, Temürtaş ve ordusundan korkmuş, sürekli kaçmaktaydı. Bu sebeple Ermeni kralıyla savaş meydanında karşılaşma şansı ve fırsatı bulamadı. Temürtaş, her ne kadar Ermeni kralının

karşısına çıkmamış olmamasına rağmen, bir süre daha bu bölgede akınlarda bulundu, bölgede hakimiyetini kurdu, özellikle stratejik konuma sahip yerleri emri altına aldı. Temürtaş bu amacına ulaştıktan sonra, Anadolu Genel Valiliği merkezi olarak seçtiği Kayseri'ye geri dönmeye karar verdi ve kısa süre sonra buraya döndü (Fidâ 1967:IV/91; Âskallânî neşr. El-Hak 1966:II/102; Haldûn-el-İber çevr.Âyetî 1375:V/65; Sümer 1969:86; Göde 1994:10; Howorth 1876-1892:III/602-604).

C. Anadolu'da İstiklalini İlan Etmesi

Temürtaş, Anadolu'da nizam ve asayişini temin edip kuvvetli bir yönetim vücuda getirince sıkı bir İslam siyaseti izlemeye başladı. Dini emirleri uyguluyor, şarap içmeyi yasaklıyor ve Hazreti Ömer'e atfolunan Zimmi (gayrimüslim) hukukuna göre Hristiyan ve Yahudilere özel kıyafetlerin tatbikini özellikle takip ediyordu. Temürtaş'ın sükun ve istikrarı sağlayan bu yönetimi, anarşi, buhran ve zulüm altında ezilen Anadolu insanı üzerinde çok olumlu etkiler yaratmıştı. Halkın kendisine duyduğu güven ve sevgi, kendisinin yanında yer almaları, Temürtaş'ın Anadolu'da, 1322 yılında (Abîzâde 1329-1332:II/456; el-Kazvîni çevr. Browne 1910:615-616; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/55; Âbrû neşr. Cevâdî 1372:160). istiklalini ve ahir zaman kurtarıcısı Mehdi olduğunu ilan etmesinde etkili oldu. Böylece O, artık bir hükümdar gibi hareket ediyor, bu sıfatla da kendisi adına hutbe okutuyordu. Yine, hükümdar sıfatıyla, Memluklara elçi göndererek Ebu Said Han'ın saltanatına son vermek amacıyla kendisine yardım etmelerini istiyordu(el-Kazvîni çevr. Browne 1910:615-616; Âbrû neşr. Cevâdî 1372:160; Fida 1967:IV94-95; Âskallânî neşr. El-Hak 1966:II53; el- Eherî neşr. Loon 1954:152; D'Ohsson çev. Rahmi 1340-1342:IV658; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/55; Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:351-353; Turan :1971:647; Sümer 1969:86-87; Oral 1960:208-216; Müneccimbaş 285:III/3,7-8; Howorth 1876-1892:III/601;Nafiz-Uzunçarşılı 1928:56; Boyle 1968:V/409; Abdîzâde 1329-1332:II/456; Lütfullah yay. Öngül 2001:II/141).

Şams-al-dîn Ahmed Al-Aflākî Al-‘Ârifî, onun adaleti, dindarlığı, temiz ahlakı ve cömertliğini överken Anadolu'da alim, şeyh, emir, kumandan ve ileri gelen büyüklerin kendisine itaat, biat ve yeminde bulduklarını, bunlar arasında Tokatlı Şeyhzade, Necmeddin Taştî, Kayseri Hatibi, Şeyh Nasır Sufî, Tabib Emir Hasan, Niğdeli Kadı-Asker Şahab, Vaiz Hüsameddin Barçınlîği ve her şehirden alim ve kadı pek çok insanın Temürtaş'a aşkla bağlandıklarını, Ulu Arif Çelebi'nin, Mevleviler ile ona hizmet ettiklerini kaydetmiştir (Al-‘Ârifî yay. Yazıcı 1980:II/977-978).

Anadolu halkı uzun müddet Moğol istila ve tahakkümü altında ezildiği ve çok sıkıntılı günler geçirdiği için, huzur ve güven ortamı sağlayan Temürtaş'ın mehdiliğini kabul ediyor ve Moğol yönetiminin gerçekten ahir zaman olduğuna inanıyordu.

Temürtaş, merkezden gelen emirlere uymuyor, Anadolu'dan Ebu Said Bahadır Han'la, haremlerine ait olan arazilerden toplanan vergileri merkeze göndermiyor, kendisinden bu vergileri istemeye gelenleri huzuruna almıyor, kendisine yapılan "*devlet merkezine gelmesi*" çağrılarını da kulak asmıyordu (Fida 1967: IV/95-97).

III. Emir Çoban'ın Anadolu'ya Gelmesi ve Temürtaş'ı İtaat Altına Alması

Temürtaş'ın Anadolu'daki faaliyetlerini haber alan ve devlet merkezinde çok zor durumda kalan Emir Çoban, Sultan Ebu Said'in huzuruna çıkarak Anadolu'ya gitmek istediğini, kendisine bu konuda onay vermesini istedi. Sultan Ebu Said, onun bu isteğine olumlu bakmadı. Çünkü, Temürtaş'ın gerçekten Sultaniye'ye gelip babasıyla beraber saltanatına son vereceği korkusuna kapılmıştı. Emir Çoban, oğlu Temürtaş'ın dirisini veya ölüsünü getirmesi için kendisine izin verilmesi konusunda ısrar etmişti. Bu ısrarı sayesinde olumlu cevap almayı başaran Emir Çoban, mevsimin kış ve kendisinin de nikris'den (romatizma) rahatsız olmasına aldırmadan Anadolu'ya hareket etmiştir (Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:352-353; Müneccimbaşı 285:III/8; Turan 1971:647; Sümer 1969:86; Göde 1994:12; Spuler neşr. Köprülü 1957:137; Deguignes çevr. Yalçın 1923:VI/66).

Temürtaş, babası Emir Çoban'ın Anadolu sınırlarına yaklaştığını öğrenince çok sinirlenmiş ve Sultan Ebu Said'in hizmetine girmemek için babasıyla savaşmaya karar vermişti. O, Emirlerinin de görüşlerini alarak savaş hazırlıklarına başladı. Ancak Emir Çoban, oğlunun emirlerine mektuplar göndermiş, bu sayede onları kendi yanında yer almaya ikna etmişti. Yaptığı bu davranışla oğlu Temürtaş'ı yalnız bırakmayı başarmıştı. Baba-oğul arasında beklenen savaş başlamadan, Temürtaş, kendi ordusu içinde başlayan huzursuzluğu görmüştü. Yaptığı araştırmada, ordusunun, bir baba-oğul savaşı içerisinde yer almayacağını, bu durumun Moğol geleneğinde uğursuzluk getirdiğini anlayınca yaya olarak, babası Emir Çoban'ı karşılamış ve ona "**Hoş geldiniz**" demiştir (Turan 1971:647; Sümer 1969:86; Köprülü 1972:82; Göde 1994:12; Spuler neşr. Köprülü 1957:137; Deguignes çevr. Yalçın 1923: VI/66).

Emir Çoban, birkaç gün oğlunun yanında kaldıktan sonra Temürtaş'ı bağlayarak Sultan Ebu Said'in huzuruna götürmüştür. Sultan ise bu asi valisini, babası Emir Çoban'ın hatırına binaen bağışlayarak, tekrar Anadolu Valiliğine tayin etmiş ve Anadolu'ya görevinin başına göndermiştir. Emir Çoban, oğlunu kurtarıırken, onu Sultana karşı kıskırtıkları gerekçesiyle suçu, oğlunun adamlarına yükleyerek onları idam ettirmiştir (el-Kazvîni çevr. Browne 1910:615-616; Âbrû neşr. Cevâdî 1372:160; Fida 1967:IV/94-95; Âskallânî neşr. El-Hak 1966:II/53; el- Eherî neşr. Loon 1954:152; D'Ohsson çev. Rahmi 1340:IV/658; Semerkandî neşr. Abbâsî 1337:I/55-56; Al-'Ârifî yay. Yazıcı 1980:II/1977; Müneccimbaşı 285:II/141; Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:352; Hândmîr neşr. Nefisi 1317:III/207; Turan 1971:647; Göde 1994:12).

IV. Anadolu Genel Valiliğine İkinci Defa Tayini ve Anadolu Türkmen Beyleriyle İlişkileri

Emir Çoban tarafından Sultaniye'ye götürülen, ancak Sultan Ebu Said tarafından bağışlanıp tekrar Anadolu Genel Valiliği görevine iade edilen Temürtaş, İlhanlı başkenti Sultaniye'de bulunduğu sıralarda, Vezir Ali Şah'la aralarında anlaşmazlık yaşanmış, bu anlaşmazlık Vezir Ali Şah'ın ölümü üzerine fazla büyümeden sona ermişti (el- Eherî neşr. Loon 1954:152; Blochet 1910:42).

Anadolu Genel Valiliğine iade edilen Temürtaş, artık İlhanlılar lehine Anadolu'da tam bir istikrar ve güven ortamı temin etmek faaliyetlerine girişmiştir. Temürtaş'ın İlhanlı merkezine gidip gelmesi, O'nun Anadolu hakimiyetini sağlam bir şekilde oluşturmak ve sınırlarını genişletmek siyasetinde en ufak bir değişiklik yapmadığı gibi, kuvvet ve otoritesini de sarsmamıştır. Bu nedenle O, Anadolu'da Türklük fikrini oluşturmaya çalışan, Anadolu Türk birliğini kurmak isteyen ve Moğol tahakkümüne baş kaldıran Anadolu Türkmen beyleri üzerine harekete geçmiştir. Onların bağımsız ve siyasi varlıklarını hiçe sayarak, onları kendi tahakkümü altına almaya çalışmıştır. Hatta kendisini Selçuklular'ın siyasi varisi olarak görerek, hakimiyet alanını Akdeniz sahillerine ve dağlık Karaman ülkesine kadar genişletmiştir.

Temürtaş'ın bu faaliyetlerinde Karamanoğulları, Hamidoğulları, Sahip Ataogulları ve Eşrefoğulları çok büyük zarar görmüşlerdir. Hatta Faruk Sümer'in ifadesiyle, Temürtaş Akşehir, Konya, Sinop, Simre (Amasya)'da yaşayan Selçuklu hanedanına mensup dokuz çocuğu öldürmüştür ve bu hanedanın diğer üyeleri de kaçarak canlarını zor kurtarmışlardır (Sümer 1969:87; Münecimbaşı 285:II/142; Howorth 1876-1892 III/613). Selçuklu hanedanına karşı uygulanmaya çalışılan bu soykırım olayı belki de Temürtaş'ın bir Anadolu-Moğol Sultanlığı kurma hayalinin bir göstergesiydi (D'Ohsson çev. Rahmi 1340: IV/686; Grousset 1996:368).

A. Konya'nın Yeniden Alınması

Konya, daha önce Emir Çoban, sonra da Temürtaş tarafından alındığı zaman, Karamanoğulları Larende'ye çekilmişlerdi. Fakat Temürtaş, babası Emir Çoban'la Sultaniye'ye dönünce Karamanoğulları Konya'yı tekrar aldılar. Temürtaş Konya'ya doğru harekete geçince Karamanoğulları tekrar Larende'ye çekildiler. Onlara bundan fazla bir şey yapamayan Temürtaş, son zamanlarda Karamanoğulları ile dostluk kurmuştu (Aksarâyî neşr. Gençosman 1943:351; Şikari haz. Koman 1946:157-158). Karamanlılar'ın ulubeği yine Bedreddin İbrahim Beğ idi. Onun Musa İsa ve Halil adlı kardeşleri olduğu da bilinmektedir (Sümer 1969:87; Şikari haz. Koman 1946: 157-158).

B. Eşrefoğulları Üzerine Hareketi ve Eşrefoğulları Beyliğinin Yıkılışı

Temürtaş'tan en büyük darbeyi yiyenlerden birisi de başkenti Beyşehir olan Eşrefoğulları Beyliği idi. Eşrefoğulları Beyliğinin kurucusu Seyfeddin Süleyman Bey'dir. Süleyman Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına Mehmet Bey geçmiştir. Mehmet Bey diğer Anadolu beyleri gibi Moğol Emiri Çoban'a itaat etmek zorunda kalmıştır. Mehmet Bey 1320'de ölmüş, yerine oğlu II. Süleyman Bey beylik tahtına geçmiştir.

II. Süleyman Bey'in hükümdarlığı, Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın, Anadolu beyliklerini ortadan kaldırma mücadelesinin olduğu döneme tesadüf eder. Temürtaş, Beyşehir'e saldırıp şehri ele geçirdi ve Süleyman Bey'i de tutsak aldıktan sonra işkence ile öldürüp Beyşehir Gölü'ne attırmıştır (9 Ekim 1326). Böylece Eşrefoğulları Beyliği de sona ermiş oldu. Eşrefoğulları 70.000 atlı kuvveti ile 65 şehre ve 155 köye sahip olmuşlardır (Al-'Arifî yay. Yazıcı 1980:II/925; Sümer 1969:88; Uzunçarşılı 1988:60; Yücel 1980:188; Turan 1984:40-44; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:57).

C. Hamidoğulları Üzerine Hareketi

Temürtaş, Türkmen beylerinin en kuvvetlisi mevkiine yükselmiş bulunan Hamid Oğlu Feleküddin Dündar bey üzerine yürüyerek onu Eğridir'de kuşattı. Hamidoğulları'nın ülkesi Isparta, Burdur ve Antalya bölgelerini içine alıyordu. Faruk Sümer'in Yazıcıoğlu'nu kaynak göstererek belirttiğine göre, Dündar Bey kuvvetli bir bey idi. Hatta Aydın, Saruhan, Menteşoğulları ve Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey (*Temürtaş'ın Anadolu Beylerini İlhanlı hakimiyetine alma mücadelesinde Osmanlı Beyliği ile herhangi bir mücadele içinde olmadığını görüyoruz. Bunun nedeni olarak Osmanlı Beğliğinin, İlhanlı Hakimiyetini tanıdığını belirtmiş olmakla, ifade edebiliriz. Osman gazi bir çocuğunun adını Çoban koymaklarda bu bağlılığını kanıtlamıştır.* Bkz. Uzunçarşılı, 1972 I/111-112.) vergi verip onu metbu tanıyorlardı (Sümer 1969:88).

Dündar Bey'in babası İlyas ve dedesi Hamid Bey'dir. Dündar Bey'in babası İlyas Bey'in, IV. Rükneddin zamanında yaşayan uç beylerinden İlyas Bey olması ihtimali söz konusudur. Yazıcıoğlu'na göre Temürtaş, Dündar Bey'e bir şey yapmamış, bilakis Temürtaş'ın çekilmesinden sonra ağırlıklarından çoğu Dündar Bey'in eline geçmiştir. Fakat, Anonim Selçuk Name'de Dündar Bey'in 723/1323 yılında Temürtaş tarafından tutsak alındığı yazıldığı gibi, Temürtaş'ın Mısır'a kaçması üzerine Hamidoğlu İshak Bey'in Mısır'dan gelip ülkesine hakim olduğu kısaca belirtilir (Sümer 1969:88; Uzunçarşılı 1967:629; Turan 1971:648; Yaşar 1988:188; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:57).

Temürtaş, Dündar Bey'in üzerine yürümüş, Dündar Bey de Eğridir'den Antalya'ya kaçmıştı. Antalya'da Mahmud Bey hüküm sürüyordu. Bu beylik Dündar Bey'in hakimiyeti altında idi. Mahmud Bey'in Antalya'ya gelmesi üzerine, Antalya Beyi Yunus'un oğlu Mahmud Bey, aynı zamanda amcası olan Dündar Bey'i yakalatıp Temürtaş'a teslim etmiştir. Temürtaş ise bu meseleyi hemen çözümlendirmek için onu derhal katletmiş, böylece Hamidoğulları Beyliğini ortadan kaldırdığı gibi Isparta ve Eğridir şubelerini de eline geçirmişti (Uzunçarşılı 1988:63; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:57)

D. Sahip Ata ve Germiyanogulları Üzerine Hareketi

Temürtaş, Selçukluların önde gelen vezirlerinden Sahip Ata namıyla maruf Fahreddin Ali'nin torunlarının elinde bulunan Karahisar (Afyonkarahisar) üzerine yürümeden önce, kumandanı Eratna'yı bu kalenin kuşatılması ile görevlendirdi. Kendisini Temürtaş karşısında zayıf gören Sahip Ataoğulları beyi Nusretdin Ahmed, Germiyan Oğluna sığındı. Bunun üzerine Temürtaş ona bir şey yapmadı (Turan 1971:648; Varlık 1974:42; Göde 1994:13; Uzunçarşılı 1967:629). Bununla beraber, Temürtaş'ın istilası daha fazla ileri gidemedi. Çünkü Türkmen Beyleri hemen hemen bütün Anadolu'yu ele geçirmişler ve kontrolleri altına almışlardı.

Temürtaş, sadece Türkmen Beylerine değil Moğol Emirlerine karşı da sert davranıyordu. Nitekim bunlardan on iki binbaşyı yakalayıp öldürmüştü (Sümer 1969:89), ayrıca Sivri Hisar'da bulunan Baltu'nun oğulları Sultan Şah ve Melikşah'ı yakalatıp Sultan Şah'ı öldürmüştü (Özalp 1961:72-73; Togan 1981:247).

İlhanlıların Anadolu Genel Valisi Temürtaş'ın hem Türkmen Beylerine hem de Moğol Emirlerine karşı uyguladığı baskı ve sindirme siyaseti devam ederken, 1327 yılının ortalarına doğru babası Emir Çoban ile Sultan Ebu Said'in ilişkilerinde pürüzler yaşanmaya başlanmış, bir müddet sonra bu pürüzler bir iç mücadele halini almıştı. Anadolu'da ise Temürtaş'a muhalif olan Emirler, tekrar isyan edeceği endişesiyle onu Sultan Ebu Said'e şikayet etmişlerdi. Bu şikayetler üzerine Sultan Ebu Said, Emir Eratna'yı Temürtaş'ı kontrol altına alması için görevlendirmiştir (Yazıcızade 1391:445; Münecimbaşı 285:III8; Uzunçarşılı 1968:IV/309-310; Uzunçarşılı 1968:161-189; Göde 1994:31).

Emir Eratna, aldığı bu emir üzerine harekete geçmiş, Eğridir civarında Temürtaş ile mücadeleye başlamış, ama kesin bir sonuç alamamıştır (Göde 1994:32). Diğer taraftan Sultan Ebu Said, Temürtaş'ın maiyetindeki emirlere gizlice haber göndererek Temürtaş'ın etkisiz hale getirilmesini istemiştir. Aynı zamanda Temürtaş'a da elçiler yollayarak, onu övüyor, bu sayede onu kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Temürtaş, Sultan Ebu Said'in emriyle, akrabası olan Emir Eratna'nın dahi kendisine düşman olduğu bir zamanda, kardeşi Dımaşk Hâce 'nin de öldürüldüğünü duymuş ve kendi başına geleceklere düşünmeye başlamıştır. İçinde bulunduğu durumu detaylı bir şekilde ele almış, sonunda, İlhanlı devlet merkezi Sultaniy'e de olup-bitenleri daha yakından takip etmek amacıyla Sivas'a gitmeye karar vermiş, hemen buraya doğru hareket etmiştir (Turan 1971: 648; Sümer 1969:89-90; Münecimbaşı 285:III/8; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:58; Edirnevî 1928:36).

Önce Kayseri'ye gelen ve daha sonra Sivas'a geçen Temürtaş, "*Ebu Said Han'ın kendisini yakalatmak için bir emirini Erzurum'a gönderdiğini ve bu emirin Sivas'a doğru gelmekte olduğunu*" (Beygu 1936:72) haber alınca Sivas'a girmemiş, tekrar Kayseri'ye dönmüştür. Burada babası Emir Çoban'ın da öldürüldüğünü ve Ebu Said'in kendisi hakkındaki olumsuz düşüncelerini, adamları aracılığıyla öğrenen Temürtaş, hayatının tehlikede olduğunu, artık en yakınında bulunan adamlarına ve hatta askerlerine dahi güvenilemeyeceğini anlamıştır. Kendisi açısından güvensiz bir ortamın oluştuğu düşüncesinden hareketle, ailesini güvenli saydığı bir kaleye yerleştirmiştir Kaynaklar bu kalenin Larende (لارنده) olduğunu belirtmektedirler. (Bkz., Âbrû, neşr Beyani 1317:181). Bütün bu işlerle uğraşırken aynı zamanda Anadolu Genel Valiliği görevini de kayıbiraderi Uygur Emiri Eratna'ya bırakmıştır. Aldığı bu tedbirlerden sonra 1327 yılının Ekim ayında Mısır Memluk Sultanına *Anadolu Genel Valisi olan Temurtaş'ın, Mısır Memluk Sultanlığı ile siyasi ilişkilerinde 1325 yılında pürüz yaşanmıştır. Bu pürüzün nedeni Temurtaş'ın Mısır'lı tüccarların Anadolu'dan Mısır'a köle nakledip satılmasını engellemesiydi. Memluk Sultanı Melik Nasır, Temurtaş'ın bu yasağı kaldırması için birçok kez girişimde bulunmuş fakat başarılı olamamıştı. Bunun üzerine Emir Çoban'a bu durumu anlatmış ve ondan girişimde bulunup arabulucu olmasını rica etmişti. Emir Çoban da bu isteğe olumlu yaklaşmış, oğlu Temurtaş'ı bu kararından vazgeçirerek Memlukulularla yeniden barış sürecinin doğmasını sağlamıştı.* (Bkz., Makrîz neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/105-106; Uzunçarşılı 1967:629). iltica etmek için Anadolu'dan ayrılmıştır (Haldûn 1375:IV/791; Makrîzi neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/105-106; Askallâni neşr. El-Hak 1966:II/53; Kazvinî 1363:617-620;

Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/80-83; Âbrû neşr. Beyânî 1317:181-183; Aksarâyî neşr. Turan 1944:68; Müneccimbaşı 285:III/8; Bidlisi neşr. Charmoy 1873:I/385-386; Bidlisi neşr. Zernof 1860:II/32-33; Howorth 1876-1892:613-616; Boyle 1968:V/411-412; Sümer 1970:90; Turan 1971: 648-649; Uzunçarşılı 1968:164; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:58-59).

Temürtaş'ın Mısır'a iltica ettiği zamanda Emir Eratna da Sungur Ağa ile birlikte Karamanoğlu Bedreddin Bey'in yanına sığınmışlardı (Turan 1984:12-13,46-47; Sümer 1970:93; Uzunçarşılı 1972:I/41).

Temürtaş'ın Eğridir savaşı ile Emir Eratna arasındaki ilişkilerinin bozulmasına rağmen, ailesini ve ağırlıklarını, aynı zamanda Genel Valilik görevini Eratna'ya devretmesi oldukça düşündürücüdür.

E. Mısır'a İlticası

Temürtaş, Sultan Ebu Said ile babası Emir Çoban'ın ilişkilerinin bozulduğunu ve kardeşi Dımaşk Hâce 'nin öldürüldüğünü öğrenince gelecek endişesine düştü. Babası Emir Çoban'ın, Ebu Said'e karşı isyan hareketini de öğrenince, bütün kuvvetleriyle önce Sivas'a oradan da Kayseri'ye döndü.

Ebu Said'in, babası Emir Çoban'a karşı başarılı olması durumunda sıranın kendisine geleceğini ve oldukça zor bir durumla karşı karşıya kalacağını çok iyi biliyordu. Temürtaş, maiyetindeki emirleri toplayarak onların bu durum hakkındaki fikirlerini öğrenmeye çalıştı. Bir kısım emirler Ebu Said'e itaat etmesini, bir kısmı ise muhalefet etmesi gerektiği fikrini ilettiler ise de Temürtaş, her iki fikre de sıcak bakmadı ve geleceğini, olayların akışına bırakmaya karar verdi.

Ebu Said, Temürtaş'ın maiyetindeki emirlere mahremâne haberler göndererek onları bilgilendiriyor ve Temürtaş'ın katledilmesini istiyordu. Aynı zamanda Temürtaş'ın kendisine de elçiler yollayarak devlet merkezi Sultaniye'ye gelmesini ve kendisiyle bir durum değerlendirmesi yapmak istediğini bildiriyordu (Âbrû neşr. Beyânî 1317:181; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/80-83).

Sultan Ebu Said, Temürtaş'ı Sultaniye'ye çağırmak için elçiler göndermişti. Elçilerin asıl görevi Dımaşk Hâce 'nin ölümünü, Emir Çoban'ın azlini ve Çobanlılar'dan ele geçirilen herkesin öldürüldüğünü veya öldürülmesi gerektiğini Temürtaş'ın emirlerine ve Anadolu beylerine bildirmektir. Sultan Ebu Said tarafından gönderilen bu elçiler, Temürtaş tarafından yakalanmıştı. Elçilerin üzerinde yaptığı araştırmada ve sorgulamada bu konuya ait fermanları ele geçirdi, Sultanın asıl niyetine dair bilgiler elde etti. Bütün bunlar Temürtaş'ın kendi hayatının tehlikede olduğuna dair şüphelerini daha da artırdı (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/56; Âbrû neşr. Beyânî 1317:181).

Hayatını tehlikede hisseden Temürtaş, Mısır Memluk Sultanı Melik Nasır'a elçi göndererek durumu anlatmaya karar verdi. Gizlice Mısır Sultanına elçi göndererek eski kırgınlıklarını unutmak istediğini bildirdi. Ayrıca, elçi aracılığıyla, kendisiyle ittifak kurarak Ebu Said'le savaşmak veya eğer kabul ederse itaatını ilan edip ona bağlanmak arzusunun da ilettiler. Ona bağlı olarak Anadolu valiliğini sürdürmek istediğini bildirdi

(Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/106; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/80-81; Âbrû neşr. Beyânî 1317:182; Mîrhând neşr. Perviz 1338:V/526). Ebu Said, Temürtaş'ın böyle bir hamle yapacağını tahmin etmişti. Bu sebeple Elmeccd-üs Samî'yi (المجد السامى), Mısır Sultanı Melik Nasır'a elçi olarak gönderdi. Mısır'a gelen elçi Dımaşk Hâce 'nin öldüğünü, Emir Çoban'ın azl edildiğini ve Ebu Said'in Temürtaş'ı kendi yanına çağırıldığını Melik Nasır'a bildirdi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/106; Fidâ 1967:IV/98-99).

Bu gelişmeler üzerine Melik Nasır, siyasi olayların kendisine sağlayacağı faydaları düşünerek, Temürtaş'ın iltica talebini olumlu karşıladı ve bunu kendisine bildirdi. Temürtaş, Anadolu'da kalsa Ebu Said tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı, Mısır'a iltica ederse ne tür bir durumla karşılaşacağını bilemiyordu.

Temürtaş, kendisine bağlı Emirlerini toplayarak kışın sona ermekte olduğunu, sefer mevsiminin yaklaştığını ve Ebu Said'in güçlü bir orduyla Anadolu'ya gelmekte olduğunu belirterek bütün komutanları ve Emirlerinin, elde edilmesi güç olan ancak savunma açısından daha rahat konumda olan kalelere çekilmelerini, savaş hazırlıklarına başlamalarını istedi. Kendisi de Melik Nasır'dan olumlu cevap gelmesine rağmen ailesiyle birlikte Larende (Karaman) kalesine gitti ve orada, kaderin kendisine oynayacağı oyunu beklemeye başladı (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/106-107; Âbrû neşr. Beyânî 1317:181-182; Mîrhând neşr. Perviz 1338:V/526; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/80-81; Fidâ 1967:IV/97-98).

Temürtaş, bir müddet Larende'de kaldıktan sonra Melik Nasır'a haber göndererek Mısır'a geleceğini, bunun için izin verilmesini istedi. 727/1327 yılının Zilhicce (Ekim) ayında Temürtaş, Anadolu Türkünden topladığı muazzam bir servetle Mısır'a hareket etti. Emir Eratna'yı ise Anadolu'da kendisine naib olarak bıraktı.

Temürtaş, önce Behisni'ye geldi. *Hafız Âbrû* ve *Ebu'l Fidâ*'ya göre yanında 1.000 kişilik bir kuvveti vardı (Fidâ 1967:IV/98; Âbrû neşr. Beyânî 1317:182). Behisni (بهسنا)'ye girerken askerlerine, kendisinin Mısır'a gitmekte olduğunu isteyenlerin kendisiyle birlikte Mısır'a, isteyenlerin ise Anadolu'ya gidebileceklerini söyledi. *Makrîzî*, Temürtaş'ın Mısır topraklarına adım attığında maiyetinde 300'den fazla süvari olduğunu kaydetmektedir (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107).

Melik Nasır, Halep ve Dımaşk naiblerine Temürtaş'ı karşılamalarını emretmişti. Halep'te konaklayan Temürtaş iki gün burada dinlendikten sonra 728 /1328 yılının Sefer (10 Ocak) ayının 25'inde Dımaşk'a ulaştı. Temürtaş'ı görkemli bir karşılama töreni ile ağırlayan Dımaşk naibi Seyfeddin Tengiz (سيف الدين تنكز), Temürtaş'ı bir gün ağırladıktan sonra Mısır'a yolcu etti. Beraberindekileri, ağırlıklarıyla birlikte burada bıraktı. Onların daha sonra Kahire'ye gelmelerini istedi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107; Fidâ 1967:IV/98-99; Semerkandî neşr. Abbasî 1337 I/80-81; Aynî 2394-2394:XXII/12; Uzunçarşılı 1967:634-635; Sümer 1970:90-91).

F. Mısır'da Melik Nasır Tarafından Karşlanması

Melik Nasır, Temürtaş'ın Şam'dan hareketini haber alınca Emir Seyfeddin Targay (سيف الدين طرغاي) başkanlığında bir organizatör heyetini onu karşılamak üzere Gazze

kasabasına gönderdi. 728 /1328 yılının Rebiülevvel (21 Ocak) ayının 7'sinde bizzat Melik Nasır'ı temsilen Emir Taybaga (الأمير طايغا)'nın bulunduğu karşılama töreni ile Temürtaş, Melik Nasır'ın huzuruna götürüldü. Temürtaş, huzura girince üç defa yer öptü. Melik Nasır onu elinden tutarak ayağı kaldırdı ve yanına oturttu. Kendisine hil'at giydirip yerel kıyafetler hediye etti. Melik Nasır, misafiri Temürtaş ile birlikte, Nil Nehri'nin çevresinde kısa bir gezinti yaptı. Ardından, dinlenmesi için onu Cebel Kalesi'nde bulunan El-Cavlı (الجالوى) sarayına götürdü. Bu arada, Emir Togan (الأمير طوغان) komutasında bir miktar kuvveti de Temürtaş'ın emrine verdi. Bu kuvvet, Temürtaş'ın hem güvenliğini sağlamakla hem de ona hizmet etmekle görevliydi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107: Aynî 2394-2394:XXII/12).

Temürtaş, birkaç gün dinlendikten sonra, Sultana hediyelerini takdim etmek için 728 /1328 yılının Rebiülevvel (24 Ocak) ayının 10'unda Sultan Melik Nasır'ın huzuruna çıktı. Temürtaş, Melik Nasır'a yüz at ve seksen Horasan devesi, beş köle, çok kıymetli elbiseler –*ki bir tanesi Atlas'dan olup mücevherlerle süslüydü*- takdim etti. Sultan, bu hediyelerden çok azını kabul etti. Çoğunu Temürtaş'a iade etti (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107). Temürtaş'a maaş tahsis edip, ihtiyaçlarının karşılamasını emretti. Aynı zamanda resmi toplantılardaki yerinin Sultanın sağındaki ikinci yer olduğunu ilan etti: *Temurtaş, bu kadar yakın ilgi gösterilmesinden sonra resmi toplantılarda kendisine Melik Nasır'ın sağında ikinci sıranın verilmesine üzüldü. Bunu anlayan Melik Nasır, Temurtaş'a Emir Bedreddin Cenkli (بدرالدين جنكلى)'yi göndererek durumu açıkladı. Emir Bedreddin, Makrîzî'nin ifadesine göre Temurtaş'a “- Sultan senin mevkiini ve konumunu takdir etmediğinden dolayı böyle yapığı hissine kapılma. Sultan'ın babasının emekdarları vardır ki, Melik Nasır'ı onlar büyütmiştir, bu insanlar onun babası konumundadırlar, daima onlara saygı gösterir. Onun için seni onların tarafına oturttu” bilgisini vererek Temurtaş'ın gönlünü aldı.* Bkz. (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107).

Bütün bu merasimler tamamlandıktan sonra Sultan Melik Nasır ile Temürtaş durum değerlendirmesi yapmak ve bir strateji belirlemek amacıyla bir toplantı yaptılar. Temürtaş, Kendisine teklif edilen İskenderiye Valiliğini kabul etmemiş ve buraya Ebu Said'le savaşmak için geldiğini söylemiştir. Melik Nasır bu teklifi kabul etmişti. Fakat Emir Çoban ile Ebu Said arasındaki mücadelenin sonucu bekleniyordu (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107).

Bu arada Temürtaş'ın ailesini Mısır'a gelmesini isteyen Melik Nasır, Karamanoğullarını bu işle görevlendirmişti. Temürtaş da kendi emri altında bulunanlara izin vererek arzu edenlerin Anadolu'ya dönebileceklerini söylemiş ve ayrılanlara 500 dirhem Mısır altını ile çeşitli hediyeler vererek, göndermiştir (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107).

Melik Nasır, Temürtaş'a Suriye'de bulunan Sencer Çomakdar'dan (سنجر الجمقدار) boşalan Şam Valiliği görevini teklif etti. Temürtaş, bu teklifi kabul etti. Temürtaş, daha sonra, Mısır Emirleri kıyafeti ile resmi toplantılara katılmaya başlamıştır. 728 /1328 Rebiülevvel (Ocak) ayının 11'inde Dar'ül -adl (دارالعدل) sarayında yapılan bir toplantıya katılarak Melik Nasır'ın huzuruna çıkmıştır (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107).

Bu arada Mısır Melikinden yardım istemek amacıyla Emir Çoban tarafından gönderilen Çoban'ın amcazadesi Emir Şahinşah (الأمير شاهنشاه) 728 /1328 yılının Rebiülevvel (2 Şubat) ayının 19'unda Kahire'ye geldi. Temürtaş'ın hatırına istinaden çok iyi karşılandı ve Temürtaş'ın yanında ağırlandı. Temürtaş'ın Mısır'a gelirken beraberinde bulunan kuvvetlerden bir kısmı Dımaşk'ta konaklamışlardı. Daha sonra bunlar Melik Nasır'ın izniyle Mısır'a girdiler. Bunlar arasından Anadolu'ya dönmek isteyenlere izin verildi. Ayrıca, daha rahat seyahat yapabilmeleri için de yol güzergahlarındaki Valilere de emirnameler gönderilerek bunlara yardımcı olunması istendi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107: Uzunçarşılı 1967:634-635; Turan 1971:648-649; Sümer 1970:90-91).

G. Ebu Said'in Elçilerinin Mısır'a Gelmesi

728 /1328 yılının Rebiülevvel (Şubat) ayının 11'inde Ebu Said'in iki elçisi Melik Nasır'ın sarayına geldiler. Melik Nasır, elçileri huzuruna kabul etti ve bunların sultana takdim ettikleri mektubu aldı. Sultana takdim edilen bu mektupta, iki devlet arasında kurulan dostluğun devam etmesi ve Emir Çoban'ın durumu ve icraatları konusu üzerinde duruluyordu. Ayrıca, Emir Çoban'ın katli için alınan tedbirler anlatılmış ve Memluk Sultanının bu konudaki fikri de sorulmaktaydı.

Melik Nasır, iki elçiye, Temürtaş'tan haberleri olup olmadıklarını sordu. Elçiler de Temürtaş'tan haberleri olmadıklarını söylediler. Bunun üzerine Melik Nasır, Temürtaş'ın Mısır'da olduğunu, istedikleri takdirde kendisini ziyaret edebileceklerini söyledi. Temürtaş ile Ebu Said'in elçileri karşılaştıkları zaman, Temürtaş onlara itibar etmemişti. Elçiler bir müddet daha kaldıktan sonra Kahire'den ayrıldılar. Melik Nasır, elçilerle beraber kendisini temsilen, fikirlerini belirtmek amacıyla kendi elçisi Emir Seyfeddin Oruç'u Sultan Ebu Said'e gönderdi. Seyfeddin Oruç (سيف الدين أروج)'a, Sultan Ebu Said'e takdim edilmek üzere bir mektup verdi. Melik Nasır bu mektubunda kısaca, Temürtaş'ın Mısır'da bulunduğunu, kendisinin misafiri olduğunu belirtmekteydi. Ayrıca ondan, Temürtaş'ı affetmesini ve tekrar Anadolu Genel Valisi olarak görevlendirmesini de rica ediyordu (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/107:Uzunçarşılı 1967:635; Sümer 1970:90-91).

V. Melik Nasır'ın Temürtaş'a Olan Güvenini Kaybetmesi ve Fikrinin Değişmesi

Temürtaş'ın Mısır'a ilticasıyla yaşanmaya başlayan bu ılımlı hava, başlayacak bir kasırganın habercisi gibiydi. Yaşanan bütün kırgınlıkları ve düşmanlıkları bir kenara iterek Temürtaş'ın iltica talebini kabul eden Melik Nasır'ın, hangi siyasi amaçları güderek bu kararı verdiği hala tam olarak cevabı verilmemiş bir sorudur. İster Anadolu hakimiyeti, isterse İlhanlı sorununu Temürtaş vasıtasıyla çözmek isteyen Melik Nasır, bu iltica talebini kabul ederek, Temürtaş'a karşı yakın ilgi ve misafirperverlik göstermiştir. Fakat bir müddet sonra yaşanan siyasi ve kişisel gelişmeler Melik Nasır'ın Temürtaş'a karşı fikirlerinin değişmesine ve bu yüzden farklı siyasi yaptırımlar içine girmesine neden olmuştur.

Melik Nasır, Anadolu'da Karamanoğlu Bedreddin İbrahim Bey (بدر الدين ابراهيم)'e bir mektup yazarak, Temürtaş'ın Anadolu'da kalan ailesi ve ağırlıklarının güvenli bir

şekilde Mısır'a ulaştırmasını istemiştir. Karamanoğlu, Melik Nasır'a gönderdiği cevapta, Temürtaş'ın aile fertlerinin Mısır'a gelmek istemediklerini ve Temürtaş ile aile fertleri arasında bir sorun olduğunu belirtti. Ayrıca, Temürtaş'ın düzenbaz bir insan olduğunu, güvenilecek bir yapıya sahip olmadığını, Anadolu'da bir çok masum ve korumasız Müslüman Türk insanı öldürdüğünü, baskı ve zulüm yaptığından da bahsetti. Mısır'a sığınmasının asıl sebebinin ise Mısır Sultanlığını yıkmak olduğunu da ilave etmişti. Karamanoğlu, bu yazdıklarının doğruluğunu ispat etmek için, eğer kendisine izin verilirse Kahire'ye dahi gelebileceğinden bahsetmekteydi. Karaman oğullarının bu mektubu, Hamidoğullarından, babası Temürtaş tarafından öldürülen Feleküddin Dündar'ın oğlu Necmeddin İshak (نجم الدين إسحاق), Melik Nasır'a takdim etti. Kendisi de Temürtaş'ın gazabına uğrayan Necmeddin İshak, Sultanın huzurunda Temürtaş'ın aleyhinde sözler söyleyerek Karamanoğulunu teyid etti. Bütün bunların Temürtaş'ın da huzurda bulunduğu bir ortamda meydana gelmesini sağlayan Melik Nasır, -belki de bilmeyerek- Temürtaş'ın sakladığı gerçek yüzüyle tanışmış oluyordu. Kendisinin Temürtaş'a olan bakış açısı yavaş yavaş değişmeye başlıyordu (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/108-109).

Halil b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**'nin ifadesiyle:

"وكان واسع الكرم تحسده الغنائم فتتوعد من البوارق بالضررم لا يبالي بما أنفق ولا ينام وجفنه على فانت مؤرق، وكان كرمه وجوده المفرط من أسباب هلاكه وإيقاعه في حبال الموت وأشراكه لأنه لما وصل إلى القاهرة لحقه من أمواله بالروم مئة ألف راس غنم فيما أظن أو سمانون ألف رأس فلما وصلت إلى قطيا أطلق منها ليكتمر الساقى عشرين ألف رأس ولفوصون كذا ولفلان كذا ولفلان كذا ففرق الجميع فلم يهن هذا الأمر على الملك الناصر محمد. ودجل يوماً حمام قتال السبع التي في الشارع تحت القعة، ولما خرج أعطى الحمامي ألف درهم و الحارس ثلاث مئة درهم فزاد ذلك في حنق السلطان عليه."

"Savaş çılgınlıklarının bile kendisini kıskandığı, bir kıvılcımıyla yıldırımları tutuşturacak derecede yiğit ve cesur biriydi. Harcadığı malın miktarını bilmeyecek kadar cömertti. Uykuyu fazla sevmeydi. Onun aşırı kahramanlığı ve cömertliği kendisinin yok olmasının nedenlerinden biriydi ve aynı zamanda ölüm ağına düşmesi de bu yüzden idi. Zira Kahire'ye vardığında, sayısı yüzbinleri bulan canlı hayvan getirmişti. Bunlardan büyük bir miktarını Emir Bektimur'a vermiş, geriye kalanları da diğer emirleri dağıtmıştı. Yine birgün kalenin altındaki caddede bulunan 'Kıtâl-üs Seb' (قتال السبع) isimli bir hamama girdi. Hamamdan çıkarken hamamcıya bin dirhem, bekçi ve kapıcıya da beş yüz dirhem bahşiş verdi. İnsanlar her gün iki saray arasında ateş yakıp, Temürtaş'ın ihsanda bulunması için yollarda beklerlerdi. Bu durum Sultanın Temürtaş'a olan fikrini değiştirdi" (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/108-109).

Melik Nasır'ın Temürtaş'a olan olumlu bakış açısının değişme nedenleri arasında, onun aşırı cömertliğiyle, halk nazarında kendine itibar elde etmeye çalıştığı ve bir müddet sonra bir iç ayaklanma ile Mısır Sultanlığını elde etmeye çalışacağı fikrini doğurdu. Bu da sultanın, Temürtaş'a karşı fikrini değiştirdi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/108-109).

Melik Nasır'ın Temürtaş'a olan fikrinin değişmesinin bir başka nedeni olarak da fiziki olarak onun kusursuz olması gösterilebilir. Halil b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**'nin ifadesiyle “*boyu bir mızrak gibiydi, gençliğinin baharında bir delikanlıyı andırıyordu. Bu özellikleri genç kızların aklını çeliyordu*” (bkz. Safedî-Nasr www.alvaraq.com). Temürtaş, aynı zamanda gururlu ve kibirli bir karaktere sahipti. Mısır'da yaşadığı dönemlerde de bu gurur ve kibirli görüntüden uzaklaşmadı. Sultan Melik Nasır'ın ona karşı olumsuz düşünceler beslemeye başlamasında bu karakter özelliklerinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda sıraladığımız sebeplerin yanında, Temürtaş'ın Anadolu Genel Valiliği döneminde yaşanan tatsız olaylar, Temürtaş'ın dostça olmayan davranışları da Melik Nasır'ı tekrar rahatsız etmeye başlamıştı. Mısır Sultanı, Ebu Said'le aralarındaki dostluğu bozmak istememekteydi. Bu açıdan siyasi olarak bir manevraya ihtiyacı vardı. İçten içe huzursuzluk yaşamaya başlayan Mısır Sultanı Melik Nasır, Temürtaş'ın tutuklanarak Burcü's-Seba (برج السباع) kalesine konulmasını istedi (728 /1328 20 Şaban (19 Haziran) Perşembe günü). Aynı zamanda maiyetinde bulunan Şahinşah, Ali Osman ve Mahmud'un da Burcü's-Sagir'de hapsedilmeleri emrini verdi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/109-110; Fidâ 1967:IV/98-99).

VI. Öldürülmesi

Temürtaş, hapsedilmesi üzerine, düştüğü duruma çok üzüldü. Hapiste bulunduğu dönemde açlık grevine başladı. Günlerce, su ve karpuzdan başka bir şey yemedi. Kendi yurdunu bırakarak Mısır'a gelmekten çok pişmanlık duydu. Hapsedildiği kalenin komutanı Seyfeddin Kiclis (سيف الدين قجليس) Temürtaş'a, Melik Nasır'ın kendisini Ebu Said'in elçileri burada olduğu için hapsedtiğini ve böyle yapmasaydı Ebu Said'le dostane ilişkilerinin bozulacağını, bu durumda Sultanın arzu etmediği için böyle bir tedbire başvurduğunu söylüyordu. 728 /1328 yılının Ramazan ayının 11 (20 Temmuz)'inde Abacı (أباجي) başkanlığındaki Ebu Said'in elçileri Mısır'a geldiler. Bunların görevi, Emir Çoban'ın ve Çobanlı ailesinin ortadan kaldırıldığını bildirmek, Temürtaş'ı sağ olarak İran'a götürmek, buna karşılık Mısır Sultanının düşmanlarından olup Olcaytu devrinde İran'a kaçan Kara Sungur'u iade etmektir. Melik Nasır, yapılan bu teklifi kabul etti ve elçilerin Temürtaş'la görüşmelerine müsaade etti. Emir Aytmiş (الأمير سيف الدين أيتمش)'i bu işle görevlendirdi (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/109-110; Sâmine neşr. El-Hak 1966:II/53; Fidâ 1967:IV/99; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/82-83; Kazvîni 1363:619-620; Âbrû neşr. Beyânî 1317:182-183; Şabânkâreî 1376:288; el-İber çev. Âyetî 1375:IV/795; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:59; Uzunçarşılı 1967:638-639; Boyle 1968:V/411/412; Battûta neşr. Aykut:200: I/118-324).

Fakat daha sonra Melik Nasır, fikrini değiştirmiş ve Temürtaş'ın ölüsünü Ebu Said'e göndermeye karar vermişti. Çünkü, Temürtaş'ı sağ olarak Ebu Said'e gönderirse, Temürtaş, Bağdad Hatun aracılığıyla affa mazhar olabilir ve Melik Nasır'dan bu ihanetin öcünü alabilirdi. İşte bütün bu nedenlerden Melik Nasır, Temürtaş'ı öldürmeye karar verdi ve bu emrin uygulanmasını istedi.

Halil b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**'nin ifadesiyle: “*Melik Nasır elçilere Temürtaş'ın idam edildiğine şahit olmalarını emretti ve 728*

h./1328 m. yılının Ramazan bkz. (Safedî ve Âskallânî, Temurtaş'ın ölümünü Ramazan ayı içerisinde gösterir. Fakat Ebu'l Fida, Mustevfi, Fasîh-i Havâfi, Kemalu'd-dîn Abdurrezâk Semerkandî, Hâfız Âbrû, Makrîzî, Temurtaş'ın ölümünü Şevval ayı olarak göstermektedirler.) ayında Temürtaş hapishaneden çıkarıldı, Cebel Kalesi'nin Karafe kapısının doğru götürüldü. Giderken yanında Seyfeddin Aytmış. Emir Kiclis ve başkaları olduğu halde elleri ve ayakları bağlı olarak götürüldü. Temürtaş, son dakikalarında gecenin karanlığını yirtarcasına şöyle seslendi: - Bana teminat veren Aytmış nerde? Benimle akdi vardı. Oysaki Aytmış insanların arasındaydı ama O, onu görmüyordu. Temürtaş yeniden seslendi: - Beni öldürmek için bir kılıncınız yok mu?" (bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com). Temürtaş'ın öldürülme törenini tasvir etmektedir.

Temürtaş, kalenin Bab ûs-sır / ser (باب السر) denilen Karafe (القرافة) bölümünde hazır bulunan elçilerin huzurunda yay'ın kirişiyile boğuldu (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/110-111; bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com; Sâmîne neşr. El-Hak 1966:II/53; Fîdâ 1967:IV/98-99; Kazvîni 1363:620; Âbrû neşr. Beyânî 1317:183; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:183; Havâfi neşr. Meşhed 1341:I/39; el-İber çev. Âyetî 1375: IV/791; Bidlisi neşr. Chormoy 1873:II/385-386; Bidlisi neşr. Zernof 1860:II/32-33; Edirnevî 1286:36; Nafiz-Uzunçarşılı 1928:59; Sümer 1970:91; Turan 1971:650; Uzunçarşılı 1967:639; Howorth 1876:III/616; Boyle 1968:V/412). Ölüsü tekrar elçilere gösterildikten sonra başı ceseden ayrılarak derisi yüzüldü ve Ebu Said'e gönderilmek üzere elçilere teslim edildi. Fakat elçiler Temürtaş'ı sağ olarak götürmekle görevlendirildikleri için kesik başı kabul etmediler. Melik Nasır ise kendisi bu kesik başı Ebu Said'e gönderdi ve aralarındaki anlaşma gereğince Ebu Said'e yazdığı mektupta "**Ben senin hasmının başını sana gönderdim, sen de benim hasmım Kara Sungur'u bana gönder**" demişti. Fakat Ebu Said'e kelle gelmeden, Kara Sungur eceliyle öldü ve bunun üzerine Ebu Said'e şöyle denildi: "**Sen yapacaktın ama Allah müsaade etmedi**".

Temürtaş, Faris Aktay'ın (تربة الفارس أقطاي) Türbesinin yanında Bab-ül Karafe (باب القرافة) civarında bir yerde defn edildi (bkz. Safedî-Nasr www.alvaraq.com).

Ancak belirtmemiz gereken noktalardan birisi şudur: Temürtaş olayı burada bitmemiş, oğlu Küçük Şeyh Hasan (**Temurtaş'ın, Küçük Şeyh Hasan, Melik Eşref, Melik Eşter, Melik Mısır isminde dört oğlu vardır. Bunlardan Çobanlı Küçük Şeyh Hasan, Ebu Said Bahadır Han'ın 736 /1336'da veliaht bırakmadan ölümü üzerine Celayirli'lerle mücadele ederek , İlhanlı Devleti'ni Suldus/Çobanlı hanedanın kontrolüne geçirmiştir.** Bkz., Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/108-109; Safedî-bi'l-Vefeyât: www.alvaraq.com; Askallânî neşr. El-Hak 1966:II/53; Fîdâ 1967:IV/98-99; Kazvîni 1363:619-620; Âbrû neşr. Beyânî 1317:183; Semerkandî neşr. Abbasî 1337:I/83; Havâfi neşr. Meşhed 1341:I/39; el-İber çev. Âyetî 1375:IV/791; Mîrhând neşr. Perviz:V-525-526; Sümer 1970:91; Uzunçarşılı 1967:639; Howorth 1876:III/616; Boyle 1968:V/412; Göde 1994:9) döneminde de devam etmiştir. Bu konu ileride ayrıntılıyla ele alınacaktır.

VII. Temürtaş'ın Kişiliği

Emir-i Azam(Âbrû neşr. Beyânî 1317) olarak kaynakların belirttiği, insan üstü değerler atfedilen (bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com), yiğitlik, cesaret ve cömertlikte (Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/109-110; bkz. Safedî: www.alvaraq.com; Askallânî neşr. El-Hak 1966:II/53; Fidâ 1967:IV/98-99) eşi ender görülen dönemin en önemli simalarından birisidir. Doğumu 697 /1297-1298 yılı olan Temürtaş, 728 /1328 yılının Şevval ayının 4 (12 Ağustos) 'ünde öldürülmüştür (Havâfî neşr. Meşhed 1341:I/39; Semerkandî neşr. Nevâî 1337:I/83; Makrîzî neşr. Zeyyade-Aşur 1956:III/109-110; Abrû 1317:183).

Temürtaş'ın Mısır'a ilticası 728/1328 yılının Ocak ayının 21'inde olup öldürülme tarihine kadar toplam 8 ay bu ülkede yaşamıştır. Ölümünde tahminen 30 yaşları civarında olması gerekir. Bu kısa hayatının 715 /1315-727 /1327 yılları arasına rastlayan 12 yılı Anadolu Genel Valisi olarak Anadolu'da geçmiştir. Bu göreve genç yaşında başlamasına rağmen Anadolu tarihinde derin izler bırakmıştır. Kendisi ilk defa Konya, Niğde, Aksaray bölgelerini elinde tutabilmek amacıyla bu bölgelere Moğol oymakları getirmiş ve bunlar bu bölgelerde oba oba olmak üzere yurd tutmuşlardır. Bu Moğol oymakları arasında Suldus boyu da vardı (Sümer 1970:142). İskan ettirilen bu boylar Karamanoğulları devletinin genişlemesini engelledikleri gibi buldukları bölgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesini de olumsuz yönde etkilemişlerdir. Moğol oymaklarının Anadolu'da uzun müddet oturmalarına rağmen, hayat görüşlerinde hiçbir değişme ve gelişme olmamıştır. Ganimet elde etmek onların en büyük hedeflerinden biriydi. Eratna hariç tutulursa, Moğol beylerinden hiçbirisi, küçük dahi olsa herhangi bir siyasi teşekkül meydana getirmemişlerdir (Sümer 1992:121-134). Temürtaş, babasının ölümünden sonra böyle bir düşünce içerisinde bulunmuş olmasına rağmen, o da başarılı olamayarak Anadolu'dan topladığı servetiyle Mısır'a iltica etmişti. Temürtaş'ın Niğde, Aksaray, Konya ve çevresine getirdiği Suldus boyuna mensup oymaklar bu bölgelerde yerleşmişler ve belki de Temürtaş'ın Mısır'a ilticasından sonra Temürtaş'ın çocuklarının koruması altında yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Çok düşük bir ihtimal de olsa Temürtaş'ın ailesi ve çocuklarının Mısır'a babalarının yanına gitmemelerinin bir nedeni de bu olabilir. Timur, Anadolu seferinden dönerken otuz-kırk bin çadır olan Kara-Tatarların çoğunu ordusu ile bir yay içine alarak zorla Anadolu'dan göçürdü (Sümer 1992:137). Bunların içinde Suldus boyuna ait oymakların da bulunma ihtimali çok yüksektir.

Azerbaycan'da Urmiye Gölü civarında bulunan Suldus kasabasının (Dihhudâ:V/586; Minorsky: XI/11; Minorsky 1937:394) varlığı, Gökçe Göl ve çevresinin Osmanlı tahrir defterlerinde Çobanlı ve Suldus kabilesi mensuplarına yaylak olarak verildiğine dair kayıtlar (BOA, TDD 909) ve halen günümüzde Doğu Bayezid ve civarında Suldus, Çoban, Çobanlı isimlerinin varlığı (Konukçu: Doğubeyazıd Dosyası Özel Arşivi), bu Suldus ve Çobanlı oymaklarının belki de maddi hatıralarını yansıtmaktadır.

Temürtaş'ın 12 yıllık Anadolu Genel Valiliği görevi süresince, Anadolu Beylerine karşı takındığı sert tutumu hariç, uzun süreden beri Moğol tahakkümü ve zulmü altında ezilen ve çok felaketli günler geçiren Anadolu Türklüğü, Temürtaş'ın adil, dindar,

cömert ve cesur davranışları ile bir nebze olsun huzur ve istikrara kavuşmuştur. Bu nedenden dolayı, bu sıkıntılı dönemde ortaya çıkan bu genel valinin Mehdiliğini Anadolu Türklüğü kabul etmiştir.

Bu genel valinin Mehdiliğine, Moğol tahakkümünün ahir zaman olduğuna inanan Anadolu Türklüğü, Temürtaş'a tutku derecesinde bir sevgiyle bağlanmış ve inanmıştır ki, kendisinden sonra Anadolu Türklüğünde Temürtaş ve Temürtaş isminin hatıralardan ve gönüllerden silinmemesi için Temürtaş ismi yaşatılmış ve bu genel valinin hatırasına saygı duyulmuştur (Aşıkpaşaoğlu neşr. Çiftçioğlu 1949:157-180; Şükrullah neşr. Çiftçioğlu 1949: 59-60; Ahmedî neşr. Çiftçioğlu 1949:591-593; Aşıkpaşazade 1332:97; Şikari haz. Koman 1946; 156-188; Esterabadi haz. Öztürk 1990:4,27,28; Enveri neşr. Öztürk 2003:35,373,396; Kemalpaşazade neşr. İmazowa 2000:81,91,151; Anonm: Tevarihî Ali Osmanî neşr. Giese 1992: 35,37,50,57,119; Hacı Saadettin neşr. Parmasızoğlu 1992:I/63,67,133,147; Solakzade haz. Çubuk 1989:I/27,28,46,50,51,53; Gibbons 1958:55,117,131,137; Köprülü 1972:17,34,35,37,38; Baykara 1990:22; Soure cev. Çolakoğlu 1998:10).

Tarihi kaynaklar Temürtaş'ın cesur ve aynı zamanda cömert bir insan olduğunu kaydetmişlerdir. Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**'nin ifadesiyle insanüstü değerler atfedilen kahramanlardan birisidir (Safedî-Nasr: www.alvaraq.com). **Ebu'l Fidâ**'ya göre O, Moğollardaki asaletin ve sahip olduğu görevin büyüklüğü nedeniyle oldukça kibirli ve gururlu bir insandı (Fidâ 1967:IV/98-99). Tarihi kaynaklar Temürtaş'ın bu özelliklerini anlatan birçok örneklerle doludur.

Temürtaş, Mısır'a iltica ettikten sonra da kibir ve gururdan taviz vermemiş, insanları küçümseyen, hakir gören söz ve davranışlardan asla kaçınmamıştır. Memluk sultanının Emirlerini küçümsemiş ve onları iğneleyen sözler söylemekten geri durmamıştır. Memluk Sultanının Hacıb-ül-Hüccab'ı olan Hacıb-ül-Hüccab Elmas için "**deveci**" diye alay etmiş, yine kendisine hizmet eden Emirlere, ancak Hacıb-ül-Hüccab Elmas'ın kendisine hizmet edebileceğini belirtmiştir. Bu durum Memluk Sultanını oldukça sinirlendirmiştir (bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com; Safedî-Vefayât: www.alvaraq.com; Mîrhând neşr. Perviz 1338:V/525-527).

Temürtaş, cömertlikte de aşırıya kaçmış, bu belki de onun felaketinin nedenlerinden birisi olmuştur. Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**, Temürtaş'ın cömertlikte de aşırıya kaçtığını ve bu durumun, Melik Nasır'ın kendisine karşı bir komplo hazırlığının başlangıcı olarak düşünmesine neden olduğunu yazmaktadır.

Temürtaş'ın serveti yüzünden felakete uğradığını anlatan Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ **es-Safedî**'nin şu beyti dikkate değerdir:

احز من الدنيا و إقبالها
ربّ غنى فيها انتهى للعنا
فربحها يفضي لخسران

مثل تمر تاش بن جويان

“Kar-ı Zarara müncer olan dünya ikbalinden çekil.

Dünyada öyle servetler vardır ki Çoban oğlu Temürtaş’da olduğu gibi felakete neden olur” (bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com).

Temürtaş’ın samimi bir Müslüman olduğunu da söylememiz mümkündür. Kendisi Mehdi-i Ahir Zaman olduğunu ilan etmiş, Anadolu’da sükun ve istikrarı temin ettikten sonra, İslami kuralları uyguladığı kaynak yazarları belirtmektedir (Turan 1970:646-647). Kendisi bu doğrultuda inançların yaşanması için cami ve medreselerin yapılmasına izin vermiş aynı zamanda kendisi de bizzat bunların yapılmasını sağlamıştır. Temürtaş, Anadolu Genel Valiliği döneminde 723 /1323 tarihinde Samsun’da Kale İçi mahallesinde bir mescit yaptırmıştı (Boran 2001:72-75).

Bu mescidin sülüs hatlı kitabesinde şu bilgiler kayıtlıdır:

عمر هذا المسجد المبارك في أيام الدولة

السلطان الاعظم ابو سعيد خان خلدالله

سلطانه و في زمان نورتمورتاش عن نصره

اضعف العبيد اوجد بن محمود المولو سنه و ثلاث و عشرين و سبعمائه

Amara haze’l-mescide’l-mübarek fi eyyami’d-devleti’s

-Sultani’l-‘azam Ebu Saîd Han halladallahu

-Sultanehu ve fi zemani nuri Temürtaş’an nasrihi

-Ed’afu’l-‘abîd Evhad b. Mahmud el-Mevlevî sene selase ve ‘işrîne ve sebamie

“Kulların en zayıfı Mahmud oğlu Evhad el-Mevlevi, büyük sultan Ebu Saîd Han’ın-Allah saltanatını daim kılsın- hükümdarlığı sırasında ve Temürtaş’ın aydınlık zamanında, onun yardımıyla bu mübarek mescidi 723 (1323) senesinde yaptı”.

Temürtaş devrinin önde gelen alim ve ulemasından da yararlanmış, Necmeddin Tabesi, Şeyh-zade-i Tokadî, Şeyh Nasır Sofu, Mevlana Emir Hasan Tayyib, Abid Çelebi gibi (Ârifî yay.Yazıcı 1980:II977-978) alimlerin toplantılarına iştirak etmiş, onları kendi etrafında toplamıştır.

A. Askeri Gücü

Temürtaş, Moğol ve Türk askerlerinden oluşan kuvvetli bir askeri güce sahipti. Anadolu’nun önemli bir kısmına sahip olması ve Anadolu Beylerini itaat altına almasında bu kuvvetin önemli bir rolü vardı. Hatta Anadolu Beyleri içindeki en kuvvetlilerden olan Karamanoğulları dahi Temürtaş’a bu yüzden boyun eğmek zorunda kalmışlardı (Uzunçarşılı 1967:642-643).

Temürtaş’ın ordusu, Tımarlı Sipahi idi. Askerlerin hizmet derecesine göre ikta’ı (dirliği) vardı. Askerler barış döneminde bu ikta’larıyla geçimlerini sağlıyorlardı. Savaşta ölen Tımarlı Sipahinin toprağı evladına geçirdi.

Bir savaş olacağı zaman Temürtaş, atından inerek yere oturur ve Emirlerine muharebeden, mücadeleden galip ayrılmalarını emrederdi. Emirler ve askerler savaşırken kendisi şarap içer ve keyfi gelince kendisi savaşa katılırdı.

Temürtaş, mücadeleye başlamadan önce, dellal çıkartarak ordusuna şöyle seslenirdi:

“Hanginiz ölecek olursanız onun elinde bulunan ıktai evlad ve akrabalarına verilir, hiçbir şey onların temellükünden çıkmaz. Kim harpten yüz dönderip kaçacak olursa nereye gitse arkasından gider onu sağ bırakmam, onun için kaçmamak sebat etmek çıkar yoldur” (bkz. Safedî-Nasr: www.alvaraq.com; bkz. Safedî-Vefayât: www.alvaraq.com).

VIII. Mısır'a İlticasının Anadolu Siyasi Tarihi Üzerindeki Etkisi

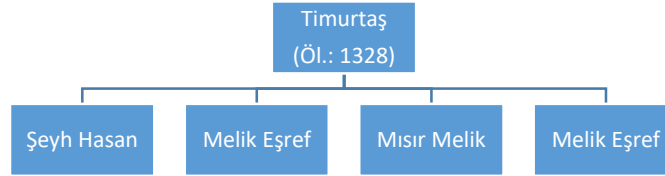
Temürtaş'ın Mısır'a ilticası ve siyasi manevraların sonucunda öldürülmesi, Anadolu siyasi tarihinde önemli değişiklikler meydana getirdi. Uç Türkmenleri, özellikle Karamanoğulları rahat bir nefes aldılar. Hamidoğlu İshak Bey de Mısır'dan Anadolu'ya dönüp babasının Antalya Beyliğini kurtarıp Eğridir'e yerleşerek yeni bir siyasi hayata başladı. Karamanoğlu, Temürtaş'a karşı İshak Bey'den faydalandığı ve onun Antalya Beyliği de Sultan Melik Nasır'ın izin vermesiyle yeniden kurulduğu için bu duruma saygı göstermek zorunda kalmıştır. 1333 yılında Anadolu'ya gelen İbn-i Battûta İshak Bey'i, Eğridir'de ve kardeşi Çelebi Mehmed'i, Göl-Hisar'da ve amcazadeleri Hızır Bey'i de Antalya'da bulmuş ve onlarla görüşmüştür (Sümer 1970:92; Turan 1971:650).

Karamanoğulları Moğollar ile mücadelelerinde çok ağır kayıplara uğramış olmakla beraber Türkmen Beylikleri arasında yine de en kuvvetlisi olup İlhanlıların çöküşü üzerine sınırlarını genişletme siyaseti gütmüşlerdir. Karamanoğlu Musa Bey 1328 yılında, Konya civarında Gevele Kalesine kadar ilerlemiş, diğer bir Karaman Bey'i de Beyşehri'ni almıştır(Şikari haz. Koman:1946:124; Sümer 1970: 92; Turan 1971:650).

Eşrefoğulları Beyliği ise Karamanoğulları ile Germiyanogulları arasında paylaşılmıştır. Bağdad Hatun'un nüfuzu sayesinde Temürtaş'ın çocuklarına bir şey yapılmadı, bunlar Sivas, Kayseri, Niğde dolaylarında yaşantılarına devam ettiler.

Temürtaş'ın idamından sonra Ebu Said, Anadolu Genel Valiliğine Uyrat Muhammed'i görevlendirdi. Fakat bir süre sonra Uyrat Muhammed bu görevden azledilip yerine Uygur Esen Kutluk oğlu Mahmud Bey atandı. Ancak onun Anadolu'ya gelip gelmediği, geldi ise ne gibi faaliyetlerde bulunduğu hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz (Sümer 1970:92).

733-734 /1333-1334 yılında Anadolu Genel Valiliği Algu Oğlu Devlet Şah'a verilmişse de çok geçmeden bu görevden alınarak Kemah Kalesi'nde hapiste bulunan Bağdad Hatun'un eski kocası Celayirli Şeyh Hasan'a verildi. Bir müddet sonra da Şeyh Hasan İran'a gidince onun Anadolu'daki naibi Uygur Emir Eratna, Anadolu'da müstakil bir devlet kurdu (Göde 1994:10-50). Moğollar, Temürtaş'ın idamından sonra Anadolu'ya hakim olamamışlar, Ebu Said'in 1335'de ölümü ile İlhanlı Devleti de dağılma sürecine girmiştir.

Tablo 1. Timurtaş'ın soy kütüğü:**Kaynaklar***1. Kaynak Eserler*

- Abdullah b. Muhammed b. Kiyâ, el-Mâzenderânî, (1952) *Risâle-i Felekiyye der `İlm-i Siyâkat*, neşr. Walther Hinz, Wiesbaden.
- Abdurrahman b. Muhammed, İbn-i Haldûn, (1375 hş.) el-`İber, *Farsçaya çev. Abdu'l-Muhammed Âyetî*, (Târîh-i İbn-i Haldûn I-VI) Tahran.
- Ahmed b. Ali, Makrîzî, *Kitâbus'-sulûk li Mârifeti Duvelu'l-mulûk*, I-VIII, neşr. Muhammed Abdulkadir A'ta- Muhammed Ali Beydum, Beyrut.
- Ahmed b. Ali, Makrîzî, (1956) *Kitâbus'-sulûk li Mârifeti Duvelu'l-mulûk*, I-XII, Neşr., Mustafa Zeyyade-Said Abdu'l-fettah Aşur, Kahire.
- Ahmed b. Celaleddin Muhammed Fasîh-i Hâvâfi, (1341 hş.) *Mucmel-i Fasîhî*, I-III, neşr. Mahmud Ferruh, Meşhed.
- Ahmed b. Lütfullah, Müneccimbaşı, (2000) *Camîu'd- Düvel*, yay. Ali Öngül, İzmir.
- Ahmed b. Lütfullah, Müneccimbaşı, (1285 h). *Sahâyifu'l-ahbâr*, I-III, çev. Şair Ahmed Nedim, İstanbul.
- Bedreddîn Aynî, *İkdu'l-Cüman fi Tarih-i Ehli'z-zeman*, Beyazid Devlet Kitaplığı Veliyüddün Efendi Bölümü No: 2394-2394, XXII/10.
- C., D'Ohsson, (1340-1342 h) *Histoire des Mongols*, I-IV, çev. Mustafa Rahmi, (Moğol Tarihi, c.I) İstanbul.
- Cheref Han Bidlisi, Cheref-Nameh, (1860) *Cheref-Nameh*, I-II, Arap. Text., Neşr.V. Velhamnof-Zernof, St. Petersburg.
- Cheref Han Bidlisi, (1873) *Cheref-Nameh*, I-II, Fars., Neşr. François Bernard Charmoy, St. Petersburg.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Tancî, İbn Battuta, (2000) *İbn Battuta Seyahatnamesi*, I-II, Neşr., A. Sait Aykut, I-II, İstanbul.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Tancî, İbn Battuta, (1376 hş.) *er-Rihle*, Farçaya çev. Muhammed Ali Muvehhed, (Sefernâme-i İbn-i Battûta I-II).
- Ebu'l Fidâ, (1967) *El-Muhtasar fi Ahbârî'l-Beşer*, Beyrut, I-IV.

- Ebu'l-Kasım Abdullah b. Muhammed Ali, Kâşânî, (1348) *Târih-i Olcaytu*, neşr. Mahin Hambly, Tahran.
- Ebubekr el-Kutbî, el- Eherî, (1954) *Târih-i Şeyh Uveys*, neşr. J. B. Van Loon, Lahey.
- El-Huseyn b. Muhammed b. Ali el-Câferî er-Rûgedî, İbn-i Bîbî, (1956) *el-Evâmiru'l-Âlâiyye fî Umûri'l-Âlâiyye*, tıpkıbasım, Ankara.
- Gregory Abu'l-Farac, (1945) *Abu'l Farac Tarihi, I-II*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara.
- Hâfiz Âbrû, (1317 hş.) *Zeyl-i Câmîu't-tevârih-i Reşîdî*, neşr. Hânâbâ Beyânî, Tahran.
- Hâfiz Âbrû, (1372 hş.) *Zubdetu't-tevârih*, I-II, neşr. Seyyid Kemâl Cevâdî, Tahran.
- Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, A'yânu'l-'Asr ve A'yânu'n-Nasr, www.alvaraq.com
- Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, www.alvaraq.com
- Hamdullah b. Ebibekr b. Ahmed Mustevfî, (1362 hş.) *Târih-i Guzîde*, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî, Tahran.
- Hamdullah b. Ebibekr b. Ahmed Mustevfî, (1910) *Târih-i Guzîde*, tıpkıbasım, Edward Browne, London.
- Hândmîr, Ğiyâsu'd-dîn Muhammed el-Huseynî, (1317 hş) *Destûru'l-vuzerâ*, neşr. Saîd Nefisî, Tahran.
- Hândmîr, Ğiyâsu'd-dîn Muhammed el-Huseynî, (1362 hş) *Târih-i Habîbu's-siyer fî Ahbâr-i Efrâd-i Beşer, I-IV*, neşr. Muhammed Debîrsiyâkî, Tahran,
- İbn Mehmed Edirnevi, (1286) *Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr*, İstanbul.
- İsmail el-Dımaşkî İbnu'l-Kesîr, (1994-1995) *el-Bidâye ve'n-nihâye*, çev. Mehmet Keskin, (Büyük İslam Tarihi I-XV) İstanbul.
- Joseph Deguignes, (1756-1758) *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Târih-i Umumisi, I-VIII*, Paris, çev. H. Cahid Yalçın, (1923) İstanbul.
- Kemalu'd-dîn Âbdurrezzâk, Semerkandî, (1372 hş.) *Matlâu's-sâdeyn ve Mecmâu'l-bahreyn, c.I*, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî, Tahran.
- Kemalu'd-dîn Âbdurrezzâk, Semerkandî, (1337 hş.) *Tezkirtu's-şuêrâ*, neşr. Muhammed Abbâsî, Tahran.
- Mahmud b. Muhammed Kerimeddin, Aksarâyî, (1943) *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*, neşr. M.N. Gençosman, F. N.Uzluk, Ankara.
- Mahmud b. Muhammed Kerimeddin, *Aksarâyî*, (1944) *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*, neşr. Osman Turan, Ankara.

- Mîrhând, Muhammed Seyyid Burhaneddin Hâvendşâh Belhî, (1375 hş). *Târîh-i Ravzatu's-safâ, I-II*, neşr. Abbas Zeryâb, Tahran.
- Mîrhând, Muhammed Seyyid Burhaneddin Hâvendşâh Belhî, (1338 hş.) *Târîh-i Ravzatu's-safâ, I-XII*, neşr. Abbas Pervîz, Tahran.
- Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Şabânkâreî*, (1376 hş.) *Mecmaü'l-ensâb*, neşr. Mîr Hâşim-i Muhaddis, Tahran.
- Muhammed, Kutbî, (1364 hş.) *Târîh-i Âl-i Muzaffer*, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî, Tahran.
- Şahabe'd-dîn ibn-i Hâcer, Âskallânî, (1966) *ed-Dürerü'l-Kâmine fi 'Âyân el-Mi'eti's-Sâmine, I-VI*, neşr. Muhammed Sayed Câd el-Hak, Kahire.
- Şahâbu'd-dîn Abdullah b. Fazlullah Şîrâzî, *Vassaf*, (1338 hş.) *Tecziyetu'l-emsâr ve Tecziyetu'l-âsâr*, neşr., Muhammed Mehdi İsfahânî, tıpkıbasım, Tahran.
- Şams-al-dîn Ahmed Al-Aflākî, *Al-'Ârifî*, (1980) *Manâkib Âl-'Ârifîn*, yay.: Tahsin Yazıcı, Ankara, I-II.
- Şikari, (1946) *Karaman Oğulları Tarihi*, M. Mesud Koman, Konya.
2. Araştırma Eserler:
- Bloch, E. (1910). *Histoire des Mongols*, London.
- Boran, Ali, (2001). *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, Ankara.
- Boyle, J.A. (1968). "Dynastic And Political History Of The Ilkhans", The Cambridge History Of Iran, V/303-421, Cambridge.
- Brosset, M. (1879). *Histoire de la Georgie*, I, St. Petersburg.
- Dihhûdâ, Ali Ekber, "Soldoz", *Luğatnâme*, V/576-577.
- Göde, K. (1994) *Eratnalılar*, Ankara
- Grousset, R. (1939). L'Empire des Steppes, Paris, 1939, çev. M.Reşat Uzmen, (1996) (Bozkır İmparatorluğu), İstanbul.
- Howorth, H H. (1876-1892) *History Of The Mongols, I-IV*, New York.
- Konukçu, E. Doğu Bayezid Dosyası Özel Arşivi.
- Köprülü, M. F. (1928). "Anadolu Beyliklerine Aid Tarihi Notlar", TM, II, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (1972). *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Ankara.
- Minorsky, V. "Sulduz", İ.A., XI/11.
- Minorsky, V. (1937).. *Hudud Al-Alam The Regions Of The World A Persian Geography*, London.
- Nafiz, R., Uzunçarşılı İ. H. (1928). *Sivas Şehri*, İstanbul.

Nevâî, Â. (1977). *Esnâd u Mekâtibât-i Târîhî-yi İnan*, Tahran.

Oral, M. Z. (1960). “*Anadolu'da İlhanlı Devri Vesikaları*”, V. TTK. Kongre Zabıtları, Ankara.

Spuler, B. (1939). *Die Mongolen In Iran, Gottingen*, çev. Cemal Köprülü, (1957) (İnan Moğolları), Ankara.

Sümer, F. (1970). “*Anadolu'da Moğollar*”, SAD I/1969, s.1-147, Ankara.

Sümer, F. (1992). *Oğuzlar*, İstanbul.

Togan, A. Z V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.

Turan, O. (1984). *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara.

Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. H. “*Eretna*”, İA, IV/ 309-310.

Uzunçarşılı, İ. H. (1967). “*Emir Çoban Soldoz ve Timurtaş*”, Belleten, XXXI/124, Ekim, (s.601-346)

Uzunçarşılı, İ. H. (1968). “*Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti*”, Belleten, XXXII/126, s.161-189, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri*, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1972). *Osmanlı Tarihi, I-VI*, Ankara.